

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pomníky komunistických prominentů na Českolipsku
Monuments to communist prominent figures in the Česká Lípa region

Natalie Váchová

Vedoucí práce: PhDr. Jan Šindelář
Studijní program: Dějepis se zaměřením na vzdělávání
Studijní obor: Dějepis se zaměřením na vzdělávání se sdruženým studiem základy
společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Odevzdáním této bakalářské práce na téma Pomníky komunistických prominentů na Českolipsku potvrzuji, že jsem ji vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužila nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 13. dubna 2025

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu PhDr. Janu Šindeláři za cenné rady, odborné připomínky, vstřícnost a čas. Velký dík patří také všem archivářům, zejména pracovníkům Státního okresního archivu v České Lípě. V neposlední řadě děkuji své rodině a blízkým za podporu po celou dobu studia.

ABSTRAKT

Tato práce se zabývá pomníky komunistických prominentů, které vznikly na území dnešního okresu Česká Lípa v období komunistického režimu v Československu. Práce se soustředí na tři konkrétní případy: pomník Josifa Vissarionoviče Stalina ve Cvikově, pomník Klementa Gottwalda v České Lípě a pomník Vladimira Iljiče Lenina v České Lípě. Cílem práce je zmapovat proces vzniku, slavnostní odhalení, festivity, proměny, společenský význam a osud těchto pomníků. Metodologicky je práce založena na analýze archivních dokumentů, dobového tisku, kronik, fotografií a v malé míře i orální historie. Výsledkem práce je příspěvek k hlubšímu poznání dějin veřejného prostoru v regionu a obohacení povědomí o specifickém fenoménu ideologicky motivovaných pomníků, jejichž příběhy dosud nebyly komplexně zpracovány.

KLÍČOVÁ SLOVA

Stalinův pomník, Leninův pomník, Gottwaldův pomník, Česká Lípa, Cvikov

ABSTRACT

This thesis focuses on monuments to communist prominent figures that were erected in the present-day Česká Lípa district during the communist regime in Czechoslovakia. It examines three specific cases: the monument to Josif Vissarionovič Stalin in Cvikov, the monument to Klement Gottwald in Česká Lípa, and the monument to Vladimir Iljič Lenin in Česká Lípa. The aim of the thesis is to map the process of their creation, ceremonial unveiling, accompanying festivities, transformations over time, social significance, and eventual fate. Methodologically, the research is based on the analysis of archival documents, contemporary press, chronicles, photographs, and, to a lesser extent, oral history. The outcome of this work is a contribution to a deeper understanding of the history of public space in the region and an enrichment of awareness regarding the specific phenomenon of ideologically motivated monuments, whose stories have not yet been comprehensively explored.

KEYWORDS

Stalin's monument, Lenin's monument, Gottwald's monument, Česká Lípa, Cvikov

Obsah

Úvod	7
1 Pomníky.....	9
2 Pomník J. V. Stalina ve Cvikově.....	13
2.1 Zrod a realizace nápadu postavit pomník	13
2.2 Položení základního kamene pomníku	16
2.3 Dva měsíce intenzivních příprav	18
2.4 Odhalení pomníku generalissima J. V. Stalina.....	21
2.4.1 Vzpomínky pamětníka.....	23
2.5 Poslední úkoly Výboru pro postavení pomníku	25
2.6 Život Stalinova pomníku ve Cvikově.....	26
2.7 Postupný zánik symbolu Stalina ve Cvikově a jeho nahrazení	27
2.8 Odhalení pomníku Rudé armádě – osvoboditelce (16. 7. 1961).....	29
2.8.1 Osud pomníku	30
3 Pomník Klementa Gottwalda v České Lípě	32
3.1 Vagónka TATRA Česká Lípa, národní podnik, závod Klementa Gottwalda	33
3.2 Přípravy na odhalení pomníku Klementa Gottwalda	34
3.3 Odhalení pomníku Klementa Gottwalda	35
3.4 Život pomníku	37
3.4.1 Opravy a údržba pomníku Klementa Gottwalda	38
3.5 Osud pomníku	39
4 Pomník V. I. Lenina v České Lípě	40
4.1 Nová budova OV KSČ v České Lípě	40
4.2 Realizace pomníku	41
4.3 Slavnostní odhalení pomníku V. I. Lenina v České Lípě.....	45

4.4	Krátký život pomníku a jeho odstranění.....	46
4.5	Pomník V. I. Lenina v České Lípě z perspektivy pamětníků.....	48
	Závěr.....	50
	Seznam zkratek.....	52
	Seznam pramenů a literatury.....	53
	Obrázková příloha.....	57

Úvod

Pomníky jsou nedílnou součástí veřejného prostoru a zpravidla jsou odrazem hodnot a ideologie doby, ve které vznikly. V období komunistického režimu v Československu sloužily především jako nástroj politické propagandy. Na Českolipsku, podobně jako v dalších regionech, vznikly pomníky věnované komunistickým představitelům. Tyto objekty se staly součástí každodenního veřejného prostoru a měly sloužit jako viditelné symboly loajality vůči tehdejšímu režimu. Právě tyto pomníky jsou ústředním tématem mé bakalářské práce.

Cílem této práce je zmapovat proces vzniku, vývoj, proměny a osud tří pomníků komunistických prominentů na území dnešního okresu Česká Lípa. Konkrétně se jedná o pomník J. V. Stalina ve Cvikově, pomník Klementa Gottwalda v České Lípě a pomník V. I. Lenina v České Lípě. Mým badatelským záměrem je nejen rekonstruovat okolnosti jejich vzniku a slavnostního odhalení, ale také jejich „život“ v rámci ideologického prostoru doby, jejich recepci veřejností a následný vývoj či zánik v kontextu společenských a politických změn.

Toto téma nebylo dosud souhrnně zpracováno. V sekundární literatuře je o jednotlivých pomnících k dispozici pouze omezené množství informací. Takové údaje lze nalézt v případě pomníku J. V. Stalina například v publikaci *Cvikov: město na úpatí Lužických hor*, v případě pomníku Klementa Gottwalda a V. I. Lenina v České Lípě v publikaci *Česká Lípa: město na Ploučnici* nebo *Ztracené květy: plastiky a umělecká díla druhé poloviny 20. století ve veřejném prostoru v České Lípě*. O něco podrobněji se pomníku J. V. Stalina věnuje Jan Šindelář v historicko-vlastivědném revue *Dějiny a současnost*, kde lze v jeho článcích nalézt i zmínky o pomníku Lenina a Gottwalda v České Lípě. O pomníku V. I. Lenina v České Lípě vyšel v roce 2024 v *Městských novinách* článek od Petra Kozojeda, který se tímto tématem zabírá dosud nejpodrobněji.

Mé heuristické kroky vedly následně do Státního okresního archivu v České Lípě, kde jsem se pokusila zmapovat existující primární prameny k svému tématu. Zde se má badatelská činnost upjala především na fond *Městský národní výbor Cvikov*, *Městský národní výbor Česká Lípa* a nezpracovaný fond *Okresní národní výbor Česká Lípa* (zpracován pouze do roku 1960). Při psaní této práce jsem také zavítala do Národního archivu a Státního

okresního archivu v Mostě, kde jsem nahlédla do nezpracovaného fondu *Vagónka, k. p., Česká Lípa*. Mimo dokumenty, týkající se procesu vzniku jednotlivých pomníků, jsem také pracovala s kronikami, periodiky a fotografiemi. V minimálním měřítku byla využita i metoda orální historie.

První kapitola se zaměřuje na pomníky jako významné objekty veřejného prostoru, které hrají klíčovou roli v utváření historické paměti a kolektivní identity. Zkoumá pomník nejen jako umělecké dílo, ale také jako symbol, který může mít různé významy a funkce v průběhu času. Věnuje se také etymologii slova pomník a rozdílu mezi pomníkem a památníkem. Významnou část práce tvoří tři hlavní kapitoly věnující se pomníku J. V. Stalina ve Cvikově, pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě a pomníku V. I. Lenina v České Lípě. Práce je chronologicky uspořádána podle vzniku jednotlivých pomníků. Každá kapitola sleduje vznik, odhalení, „život“ a další osud konkrétního pomníku. Na konci následuje závěr, seznam zkratk, seznam pramenů, literatury, periodik, internetových zdrojů a obrázková příloha.

1 Pomníky

Pod pojmem pomník si většina z nás představí sochu nebo sousoší umístěné ve veřejném prostoru. Mnohé z nich denně míváme, aniž bychom jim věnovali pozornost. Přesto pomníky hrají významnou roli v utváření historické paměti a kolektivní identity. Jsou nositeli významů, které se mohou v průběhu času měnit. Jednou je pomník symbolem úcty či hrdinství a nakonec se může stát kontroverzním pozůstatkem minulosti.

Pomník je na prvním místě symbolem, pak až artefaktem. Pomník se od jiných plastik či architektur odlišuje hlavně tím, že je jako pomník veřejností chápán či uctíván z důvodů převážně mimoestetických.¹ Pomníky a památníky představují jedinečné objekty, které propojují minulost s přítomností, ale zároveň jsou často budovány s ohledem na budoucnost.² Při změnách paměti, které jsou způsobeny změnou elit, režimů a poměrů se mění i významy a obsahy paměti jednotlivých památek, respektive pomníků. V podstatě jediné, co zůstává konstantní a přetrvává, je estetická hodnota samotného díla.³

Samotná role pomníku je hluboce zakořeněna již v jeho etymologickém původu, který odkazuje na připomínání a uchování v paměti. České slovo „pomník“ vychází ze slova „pamatování“. Ve staročestíně znamenalo „pomnit“ mít na mysli, připomínat si, vzpomínat či pamatovat. Podobně jako v němčině tak v sobě nese význam původního latinského monumentum, odvozeného od moneo – upomínat či připomínat. Na rozdíl od latiny nám však chybí druhá významová rovina, kterou nese varianta monimentum, příbuzná se slovy monitio či monitum – tedy napomínání či varování.⁴

Definice slova pomník v Ottově slovníku naučném zní takto: „*Pomník (lat. Monumentum) v širším smysle slova jest každá význačná – monumentální – tvorba, v užším smysle znamená vztahující se buď k nějakým význačným osobám. V širším smysle slova každá význačná stavba nebo význačné dílo umělecké – malířské nebo sochařské – jest pomníkem uměleckým nebo historickým, kterým zachována jest příštím věkům meta, k níž v té které době se dospělo*

¹ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomníky*, vyd. 2. Praha: Paseka, 1997, s. 15.

² BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, V Praze: UMPRUM, 2016, s. 7.

³ KESSLER, Vojtěch. *Paměť v kameni: druhý život válečných pomníků*, Práce Historického ústavu AV ČR, Řada A, Monographia, Praha: Historický ústav, 2017, s. 43.

⁴ BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, s. 43–44.

a jakou zdatnost a vyspělost prokázalo lidstvo v tom nebo onom odvětví. Literatura, hudba i jiné duševní tvorby mohou po sobě zanechati v určitých dobách své pomníky.“⁵ Dále: „V užším smysle slova bývá pomník pomníkem vyrozumíváno viditelné znamení vztahující se buď k jistým osobám nebo celým národům, po případě k osobitému ruchu, k důležitým příběhům nebo válečným událostem – vítězstvím nebo porážkám a. t. pod.“⁶

Odlišením obecně uměleckého díla na jedné straně a na pomníku druhé, které má smysl pouze v určitých ohledech, se podrobněji zabývá Anežka Bartlová v *Manuálu Monumentu*. Stručně lze říci, že pomník je oproti uměleckému dílu komplexnější a více orientovaný na historii místa a komunity, která jej nechala vybudovat. Umělecké dílo je také prvek méně spojený s pamětí lidí, nikoliv však méně důležitý. Umělecké dílo vyžaduje stejnou míru zodpovědnosti při výběru, soutěži a realizaci.⁷

Rozdíl mezi pomníkem a památníkem je definován různě. V muzeologii je jako památník označováno architektonické monumentální dílo se sochařskou výzdobou, vytvořené záměrně na památku osobnosti nebo události. Pomník má podobnou funkci s tím rozdílem, že je menších rozměrů. Milena Bartlová v *Manuálu Monumentu* vyčleňuje památník z pomníků událostí. Památník připomíná událost přímo na autentickém místě, kde se odehrála. Památník se také může rozrůst v celou instituci, včetně muzea, knihovny atd.⁸ Příkladem institucionálního památníku může být Knihovna Václava Havla. Každý památník reprezentuje a uchovává jiný druh paměti: Památník národního písemnictví intelektuální bohatství, Národní památník na pražském Vítkově připomíná určitou podobu základů státní identity a Památník Lidice vzpomínku na brutální čin způsobený konkrétní komunitě.⁹

Díky transformaci výtvarného umění ve 20. století se nabízí možnost vytvořit pomník také v abstraktní formě. Nakonec pomník ve stylu konceptuálního umění může obejít jak

⁵ *Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí*, Díl dvacátý, Praha: J. Otto, 1903, s. 196.

⁶ Tamtéž, s. 196.

⁷ BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, s. 15–16.

⁸ Tamtéž, s. 45.

⁹ Tamtéž, s. 17.

figurální ztvárnění, tak abstraktní symboliku, a místo toho využít jako materiál pro uměleckou realizaci pohyb a samotný prožitek diváka.¹⁰

Pomník je považován za jednu z nejhodnotnějších uměleckých forem, protože ve své klasické podobě výmluvně a účinně ztělesňuje hegemonické hodnoty společnosti, která jej vytváří, ať už jde o hodnoty kulturní, nebo politickou moc.¹¹ Jak píše Pierre Nora: „*Místa paměti jsou tím, co produkuje, ustavuje, zřizuje, buduje, vyhlašuje, lstivě a dobrovolně, společenství, které prochází proměnou a obrodou.*“¹² Idea, kterou měl pomník reprezentovat a propagovat, není samozřejmě vždy totožná s tím, jak je skutečně vnímán. Častým zdrojem nedorozumění může být podoba pomníku, kdy dochází k nesouladu mezi uměleckým ztvárněním a „obecným“ vnímáním pomníkového hrdiny.¹³

Tradiční pomník se vyznačuje viditelnou trvanlivostí (obvykle je vyroben z kamene nebo bronzu), zřejmou nákladností, pečlivě vybraným umístěním, vznešeností a monumentalitou. Ústřední charakteristikou je první z uvedených rysů, který vytváří specifickou časovost s ambicí „věčnosti“. Snaha vytvořit pamětní objekt, jenž přetrvá „až do konce věků“, provází pomníkovou tvorbu od středověkých zádušních nadací až po politické monumenty vladařů, které měly rovněž ambici zůstat jako trvalý odkaz pro budoucí generace.¹⁴

Je důležité si uvědomit, že od samotného počátku představuje téměř každý pomník určitý politický čin. Politické souvislosti nemá jen zadání pomníku a způsob jeho provedení. Už samotné odhalení pomníku dává příležitost k otevřené i skryté manifestaci politických postojů například při proslovech. U pomníků se konají manifestace, směřují k nim průvody, kladou se k nim věnce, proti pomníkům se také demonstruje.¹⁵ Pierre Nora rozlišuje místa opanující a místa opanovaná: „*Ta první, okázalá a triumfální, impozantní a často vnucovaná, ať již na základě autority státu nebo stavů, vždy však shora, se vyznačují chladem a slavnostním hávem oficiálních slavností. Prožíváme je spíš trpně než spontánně. Do druhé*

¹⁰ BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, s. 45.

¹¹ Tamtéž, s. 47.

¹² NORA, Pierre. *Mezi paměti a historií: problematika míst*, In: MAYER, Françoise – BENSA, Alban – HUBINGER, Václav(eds.): *Antologie francouzských společenských věd: město*, Praha, 1996, s. 46.

¹³ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněnky*, s. 17.

¹⁴ BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, s. 46.

¹⁵ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněnky*, s. 18.

*kategorie patří místa útočištná, svatyně spontánních věrností a tichých poutí. Toť živé srdce paměti.*¹⁶ Vojtěch Kessler ve své práci *Paměť v kameni* píše, že pomník je fenomén konstruující paměť. Pomník je instrumentem paměti, která je živena právě při tradičních opakujících se slavnostech, například výročním kladení věnců. Současně je při těchto aktivitách delegována paměť nová. Dochází tak k neustálé aktualizaci paměti.¹⁷

Ve společnosti také může dojít také ke stavění „protirežimních pomníků“ či destrukci pomníků. Je důležité pochopit, že i záměrné poškození pomníku nebo jeho likvidace, je pro historika stejně legitimním projevem živého vztahování se k minulosti jako jejich vytváření.¹⁸

¹⁶ NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*, s. 61.

¹⁷ KESSLER, Vojtěch. *Paměť v kameni: druhý život válečných pomníků*, s. 37.

¹⁸ HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomínky*, s. 20.

2 Pomník J. V. Stalina ve Cvikově

Pomníky jsou symbolem své doby, odrazem tehdejší ideologie a svědky proměn ve společnosti. Pomník Josifa Vissarionoviče Stalina ve Cvikově nebyl výjimkou. Tento pomník se stal součástí veřejného prostoru v listopadu 1948, poměrně krátce po komunistickém převratu v Československu, a byl tak prvním exteriérovým pomníkem na území Československa. Místem, kde došlo k první oficiální poučovací instalaci sochy sovětského státníka, byla budova Stalinovy školy v pražských Strašnicích (dnešní Gymnázium Voděradská). Stalo se tak 9. května. Postupně tak podle zaběhnutého sovětského vzoru narůstaly projevy centrálně řízené gigantomanie, pro jejichž označení se o pár let později vžil termín kult osobnosti.¹⁹

2.1 Zrod a realizace nápadu postavit pomník

Již od roku 1945, na základě usnesení Místního národního výboru (dále MNV) ve Cvikově z 20. května, neslo hlavní cvikovské náměstí pojmenování po J. V. Stalinovi.²⁰ Dne 19. února 1948 na schůzi rady MNV zazněl návrh Josefa Mejdřického umístit na budovu MNV pamětní desku Rudé armádě, popř. pojmenovat některou z ulic ve Cvikově na ulici Rudé armády. Na radě zaznělo, že je to státní povinnost.²¹

V březnu byl tento návrh přijat a finanční a osvětový referent byl pověřen předložením rozpočtů a včasným obstaráním, aby mohla být již při květnových oslavách roku 1948 deska odhalena.²² Na schůzce rady na začátku dubna byl tento záměr opět připomenut s tím, že daný referent má být urgován, aby se vše stihlo. Také zde padlo usnesení, aby deska byla zhotovena z kovu, a nikoliv z mramoru.²³

¹⁹ ŠINDELÁŘ, Jan. Největší muž naší doby, Porybný i Fronta na maso: Stalinovy pomníky v Československu, *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury*, Praha: Lidové noviny, únor 2019, s. 35.

²⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

²¹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 49, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 19. 2. 1948.*

²² SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 49, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 26. 3. 1948.*

²³ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 49, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 2. 4. 1948.*

Nakonec však původní záměr zbudovat pamětní desku padl. Z popudu předsedy KSČ ve Cvikově Františka Volfa bylo rozhodnuto, že místo pamětní desky dojde k naplánování něčeho mnohem více ambicióznějšího – vybudování figurálního pomníku J. V. Stalinovi.²⁴ Své služby městu nabídl umělec Jan Komárek²⁵, který si v roce 1945 v Martinově údolí u Cvikova vyhlédl malou opuštěnou továrnu a proměnil ji ve svůj ateliér. Zde také 14. září 1965 zemřel. Jan Komárek, jehož tvorba klade důraz na sociálně laděné umění, patří k ústřední vývojové linii českého sochařství první poloviny 20. století.²⁶

U Jana Komárka byl na konci dubna 1948 objednan pomník, který měl být zhotoven podle jeho vlastního návrhu z hořického pískovce, jehož dodávku měl sám sjednat. Jan Komárek tak učinil a domluvil s kamenickým mistrem a majitelem pískovcových lomů v Podhorním Újezdě u Hořic v Podkrkonoší Václavem Pácalem dodání kamene na pomník. Celková výška pomníku měla být 6 metrů, přičemž samotná socha měla dosahovat výšky 3 metrů. Jako vzor pro toto umělecké dílo měl sloužit Komárkem vytvořený a posléze výborem schválený model 1/3 skutečné velikosti (obr. č. 1). Dále měl Komárek za úkol zhotovit návrh podstavce. Ze sochařské hlíny měl vytvořit také plaketu J. V. Stalina s příslušným nápisem a provést její odlitek do sádry, který měl sloužit jako model pro výrobu raznice na kovové odznaky.

Vše výše zmíněno muselo být zhotoveno nejpozději do konce června roku 1948. Samotný pomník musel být zhotoven nejpozději do 31. 10. 1948. Jan Komárek měl mimo jiné osobně řídit postavení pomníku na určené místo, přičemž musel dbát na to, aby práce s tím spojené byly ukončeny nejpozději do 6.11. 1948. Za toto vše měl být Janu Komárkovi zaplacen obnos 100 000 Kčs, který měl být splácen v měsíčních splátkách po 10 000 Kč, počínaje měsícem červnem 1948 a měsícem březnem 1949 konče.²⁷

²⁴ *Stráž severu: deník Národní fronty v českém pohraničí*, Liberec: Akční výbor Národní fronty v Liberci, 28. 10. 1948, roč. 4, č. 253, s. 10.

²⁵ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousolí osvobození*.

²⁶ PANÁČEK, Jaroslav. Český sochař Jan Komárek (1904-1965), In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska; Státní okresní archiv Česká Lípa; Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, 2017, roč. 26, s. 289–292.

²⁷ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousolí osvobození*.

Ještě na jaře 1948 byl ustanoven Výbor pro postavení pomníku generalissimu J. V. Stalinovi ve Cvikově. Pomník měl být financován veřejnou sbírkou. Veškeré občanstvo bylo vyzváno k příspěvku. Členové MNV dokonce údajně konali osobně sbírky po domech.²⁸ Na podporu zhotovení pomníku bylo k veřejnosti vydáno svolání, v němž bylo zdůvodněno zhotovení pomníku J. V. Stalinovi: „*Aby byl zdůrazněn ještě více upřímný vztah, hluboká oddanost a vděčnost občanů k osobnosti, která tolik svojí houževnatostí přispěla k porážce nacismu a tím osvobození našeho národa,...*“²⁹ Zdůrazněno bylo rovněž to, že pomník se stane chloubou nejen Cvikova, ale i jeho okolí a celého okresu (tehdy do roku 1948 politický okres Jablonné v Podještědí³⁰). Aby se však mohli opravdu „chlubit“ a „hrdě“ ukázat, že pomník je skutečně jejich dílem, bylo nutné, aby každý z nich přispěl finančně k jeho uskutečnění. V svolání stojí: „*Nebudeme žádat žádných podpor z veřejných prostředků, ale potřebný obnos si vybereme sami mezi sebou, neboť tak vzácná ozdoba našeho města bude mravní ozdobou každého z nás.*“³¹ Dobrovolné příspěvky měly být poukazovány připojeným vlastním lístkem poštovní spořitelny na běžný účet číslo 1045 u městské spořitelny ve Cvikově.³²

Postupně se vše dávalo do pohybu. V červnu byla výborem přijata nabídka od výrobní odznaků a bižuterie A. G. Tham na zhotovení a dodávku 5 000 kusů odznaků s hlavou J. V. Stalina. Odznaky byly zhotoveny ze železa a galvanicky upraveny za cenu 2.90 Kčs za kus vč. daně.³³

Postupně se však začaly projevovat finanční potíže výboru. Například výbor žádal Ředitelství státních lesů a statků ve Cvikově, aby dva pískovcové bloky na pomník J. V. Stalina byly odvezeny z lomu Václava Pácala za režijní cenu. Argumentoval tím, že výbor zápasí s finančními potížemi a každá úspora přiblíží dokončení započatého díla. Na konci července byly náklady spojené s realizací pomníku odhadovány na 170 000 Kčs.

²⁸ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 241.

²⁹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

³⁰ SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*, Historická vlastivěda Českolipska, Česká Lípa: Státní okresní archiv, 1998, s. 119–120.

³¹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

³² Tamtéž.

³³ Tamtéž.

Tento obnos byl značný, a proto výbor žádal místní národní výbory v okrese o podporu a prosil o uspořádání sbírky mezi občanstvem. Požadáno o poskytnutí podpory bylo též Okresní vedení KSČ Jablonné v Podještědí, které mělo dohlédnout na to, aby všechny místní organizace KSČ opravdu sbírku zorganizovaly. „*Bude snad dobře zdůrazníte-li jednotlivým organizacím, že je to hlavně záležitost strany, na jejíž popud toto kulturní umělecké dílo se v našem pohraničí tvoří.*“³⁴

2.2 Položení základního kamene pomníku

Na schůzi rady MNV ve Cvikově 25. srpna Výbor pro postavení pomníku gen. J. V. Stalinovi oznámil pořádání slavnosti položení základního kamene pomníku. Zástupci MNV byli požádáni o účast v průvodu. Předseda MNV František Mojžíš byl vyzván, aby během slavnosti provedl poklep na základní kámen a pronesl zdravici. Rada zároveň schválila příspěvek ve výši 20 000 Kčs z městských prostředků na výstavbu pomníku.³⁵

Na neděli 29. srpna 1948, v den výročí Slovenského národního povstání, výbor naplánoval slavnost položení základního kamene pro pomník J. V. Stalina. Tato slavnost byla současně spojena s dožínkami. V 7 hodin ráno prošla městem dechová kapela.³⁶ Do devíti hodin se občané seřazovali u nádraží, odkud posléze vyšel průvod se státní a sovětskou vlajkou v čele, které byly neseny členy Svazu brannosti, po jejich stranách pak kráčeli bývalí zahraniční vojáci v Rusku.³⁷ Dále v čele jela zemědělská mládež v kroji na koních, příslušníci Junáka, Sokola, členové MNV s hosty a občanstvo. Průvod prošel Masarykovou třídou na náměstí gen. J. V. Stalina. Před základním kamenem jako hlavní řečník promluvil předseda osidlovacího úřadu z Prahy dr. Kreysa, který se v úvodu „*zmínil o životě velikého slovanského hrdiny od počátků jeho dětských let v Gruzínsku až do dnešní doby.*“³⁸ Zároveň dr. Kreysa vyzdvihl zásluhy Rudé armády ve vítězství nad fašismem a později převedl téma

³⁴ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

³⁵ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 49, *Zápisy ze schůzi rady MNV – 25. 8. 1948.*

³⁶ *Stráž severu*, 31. 8. 1948, roč. 4, č. 203, s. 3.

³⁷ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov – nezpracováno*, s. 244.

³⁸ *Stráž severu*, 31. 8. 1948, roč. 4, č. 203, s. 3.

na současné hospodářské a politické poměry ve státě a zahraničí. „*V našem pohraničí musí být jenom lidé, kteří budou zárukou pevného zabezpečení tohoto území.*“³⁹

Záštitu nad celou akcí měl Okresní národní výbor v Jablonném v Podještědí, za který přednesl projev předseda J. Porda. Dalšími řečníky byli: předseda Krajského výboru KSČ v Liberci Drbohlav, předseda OV KSČ Perla a předseda MNV Mojžíš. Báseň od S. K. Neumanna o Stalinovi přednesl ředitel národní školy František Formáček. Ke slavnosti bylo zvlášť vyhotoveno kladívko, kterým přítomní symbolicky poklepávali na základní kámen.⁴⁰

Při poklepech byly učiněny následující projevy, které kronikář zaznamenal do kroniky města. Dr. Kreysa pronesl: „*Věřím, že pomník bude cvikovským občanům připomínat stalinské heslo: není překážek, které bychom nepřekonali.*“ Za ONV a Sokol J. Korda: „*Dalším kvádrem k upevnění přátelství se sovětským a naším lidem.*“ Za OV KSČ s. Perla: „*Slovanskou jednotou a ve slovanské spolupráci k nejvyšším metám. Zvoláš-li Slovan, nechť se ti ozve člověk.*“ Předseda MNV s. Mojžíš pronesl: „*Dílo na věčné časy, památník nám za oběti Rudé armády, ať mluví o veliké lásce našeho národa.*“ S. Volf, ak. malíř za městské vedení KSČ a Výbor pro postavení pomníku: „*Pevná Stalinská pětiletka ať žije ve Cvikově.*“ Předseda akčního výboru s. Pravda: „*Ať jest ozdobou města, všichni nechť k němu předcházejí po posílení v práci a podpoře snah Akčního výboru.*“ Za JSCZ rolník Vonšovský: „*Aby se zemědělci dobře postarali o obživu národa.*“ Za dělnictvo oděvního podniku s. Bártová: „*Se soudruhem Stalinem k lepší budoucnosti státu.*“ Za KSČ Rynoltice bylo proneseno: „*Čest práci a hroby sovětských hrdinů nesme v srdci, jim pamětliví díky na cestě životem.*“ Za dělnictvo textilní továrny Glas: „*Velkému Stalinovi naše díky.*“ Za sklárnu Rnédl ve Svoru: „*Mnoho zdaru velikému budovateli socialismu a ochránci ČSR Stalinovi.*“ Za MNV Horní Světlá: „*Kámen nechť je symbolem toho, co učinil pro dělný lid a celý svět náš soudruh Stalin.*“ Za III. org. KSČ ve Cvikově s. Syrůček pronesl: „*Na věčnou paměť díky Stalinovi.*“ Za Svaz brannosti s. Kačírek: „*Všichni jako strážce proti kterémukoli nepříteli.*“ Za ROH s. Janků: „*Pro lepší příští pracujícího člověka.*“⁴¹

³⁹ *Stráž severu*, 31. 8. 1948, roč. 4, č. 203, s. 3.

⁴⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 245–246.

⁴¹ Tamtéž, s. 245–246.

Slavnost byla ukončena československou státní hymnou a hymnou SSSR. Do 20. hodiny na náměstí vyhrávala dechová kapela. Odpoledne byla v hotelu U Zlatého lva pořádána dožínková zábava, která společně s lidovou veselící zakončila oslavy ve Cvikově.⁴²

2.3 Dva měsíce intenzivních příprav

Během září Výbor pro postavení pomníku informoval jednotlivé cvikovské organizace (např. Svaz brannosti, Sokol, Sbor dobrovolných hasičů, Ochotnický spolek K. Tyla atd.) o tom, že pokud mají zájem, aby jejich činnost byla v základech pomníku budoucím generacím zachována, mají svou činnost popsat černou tuší na pergamen. Pergamen měl být opatřen podpisy jejich funkcionářů, úředním razítkem nebo pečeti. Takto upravený dokument měl být odevzdán do 15. října do rukou předsedy Výboru pro postavení pomníku.⁴³

Na konci září 1948 nad celou akcí odhalení pomníku J. V. Stalinovi převzala záštitu československá vláda. Zástupcem vlády a hlavním řečníkem byl určen ministr informací Václav Kopecký. Zároveň padlo usnesení, že slavnost se stane součástí oficiálních oslav 31. výročí Velké říjnové revoluce.⁴⁴ Dále byla domluvena účast zástupců sovětského velvyslanectví, zástupců ústřední KSČ, zástupců ZNV, ONV atd. Ministerstvo informací zařídilo zfilmování slavnosti pro zpravodajský film a vysílání rozhlasem. Výbor pro postavení pomníku se obrátil na Krajský výbor KSČ v Liberci s prosbou, aby soudruzi nařídili účast všem čelným funkcionářům všech okresních a místních organizací, kteří pro tuto slavnost svou účastí připadají v úvahu. Slavnost měla vyznít mohutně.⁴⁵

Během října měl Výbor pro postavení pomníku plné ruce práce. Zařizoval záležitosti spojené s programem akce, rozesílal pozvánky a zajišťoval distribuci vstupenek. Pozvánku (nebo spíše doporučení dorazit) dostala Sokolská župa Fügnerova z Mladé Boleslavi, Krajské vedení Svazu české mládeže v Liberci, Svaz brannosti v Mladé Boleslavi, Krajský

⁴² *Stráž severu*, 31. 8. 1948, roč. 4, č. 203, s. 3.

⁴³ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁴⁴ NA, fond ÚPV – B, karta 108, inv. č. 1810, *Odhalení pomníku J. V. Stalina ve Cvikově.*

⁴⁵ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

sekretariát Československo-sovětského přátelství v Liberci a mnoho dalších. Účast na slavnostním odhalení přislíbil Pěvecko-hudební spolek Foerster z Jablonného v Podještědí, který navrhl zařadit do programu píseň od A. V. Alexandrova: Píseň o Stalinovi. Dalším potvrzeným vystupujícím byla umělecká skupina Aragon z Prahy.⁴⁶

Výlohy spojené s realizací pomníku postupně rostly a sbírky, které se na podporu této akce konaly, nevynesly tolik, aby finanční náklady pokryly. Výbor proto musel začít žádat o finanční podporu z veřejných prostředků. Žádost o finanční podporu byla zaslána na ministerstvo spravedlnosti, sociální péče, informací, financí, zahraničního obchodu a ministerstvo dopravy.⁴⁷ Nakonec byla pomoc přislíbena z kulturního referátu Zemského národního výboru v Praze. Výbor pro postavení pomníku měl doložit, kolik doposud činily náklady spojené s realizací pomníku a kolik vynesly sbírky. V říjnu 1948 dosáhly náklady na pomník 244 060 Kč. Sečtením sbírek, výtěžku ze slavnosti položení základního kamene a příspěvku MNV ve Cvikově bylo nashromážděno 151 204 Kčs a 30 haléřů. Nedoplatek tedy zůstával 92 856 Kčs a 70 haléřů.⁴⁸

Do Cvikova se na akci chystalo velké množství účinkujících a účastníků, bylo tedy potřeba zajistit zásobování pro jednotlivé soubory. Za tímto účelem provedli členové vyživovací komise, která byla pro tento účel sestavena, v neděli 17. října sběr potravin. Tato informace byla cvikovským občanům ohlášena prostřednictvím městského rozhlasu. Výbor od lidí dokonce přijímal potravinové lístky k zajištění občerstvení (byla to těžká doba poválečného zásobování). Výbor pro postavení pomníku dále zažádal o vydání poukazu na 3 000 až 5 000 litrů vína u Svazu zahradnicko-vinařského. 100 litrů vína mělo být velmi dobré jakosti, neboť bylo určeno pro ty nejvyšší představitele. Třicet krabiček sardinek k slavnostnímu banketu obdržel výbor až na zvláštní povolení ministerstva výživy.⁴⁹

Samotná slavnost odhalení pomníku měla vyznít jako velká politická manifestace a očekávalo se, že se jí zúčastní nejméně 20 000 lidí, přičemž 15 000 lidí bylo třeba přepravit po železnici. Výbor pro postavení pomníku proto zařídil u ministerstva dopravy 60% slevu

⁴⁶ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁴⁷ Tamtéž.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

na jízdné. Sleva měla platit pro zvláštní vlaky na trati: Šluknov – Cvikov přes Svor s přípojem z Varnsdorfu, Česká Lípa – Cvikov přes Jablonné v Podještědí, Liberec – Cvikov přes Jablonné v Podještědí s přípojem z Frýdlantu, Turnova a Jablonce nad Nisou.⁵⁰

S Československým státním filmem bylo domluveno bezplatné promítání propagačních diapositivů v kinech libereckého kraje. Na diapositivech měl být obraz Stalina doplněný přílehlavým textem. Diapositivy byly vyhotoveny u společnosti Reklama-Slavia za 1115 Kčs. K oslavám odhalení pomníku J. V. Stalina byla také vyhotovena příležitostná razítka.⁵¹

Koncem října byl program a organizační detaily zaslány Krajskému výboru KSČ v Liberci. Přednesením projevu na slavnosti byl za krajský výbor pověřen předseda Jan Harus. Jeho projev nesměl však být delší než 3 minuty, aby občané při projevu hlavního řečníka, ministra V. Kopeckého, byli ještě dostatečně pozorní. Výbor nadále požádal soudruhy z kraje, aby národní výbory nepovolovaly žádné zábavy v době od 1. do 7. listopadu 1948. Dále měli soudruzi působit na městské vedení KSČ v Liberci, aby se co nejvíce libereckých soudružek a soudruhů zúčastnilo slavnosti. *„Je nutno docílit 600 účastníků z Liberce, aby zvláštní vlak, který bude vypraven, byl již z Liberce obsazen nejméně 600 osobami. Očekáváme však, že toto číslo bude daleko překročeno a hlavně závody liberecké resp. jejich osazenstva přijedou dokázat, jaký kladný poměr k velkému Stalinovi a Sovětskému svazu a všemu jeho lidu mají.“*⁵² Slavnost měla být co nejvíce propagována, aby se zajistila vysoká účast. Samotná akce měla být vizitkou celého kraje a měla vyznít jako veliká manifestace československo-sovětského přátelství a spojení.⁵³

Jeden ze členů Výboru pro postavení pomníku se však dozvěděl, že Svaz československo-sovětského přátelství v České Lípě zahájil přípravy k oslavě 31. výročí VŘSR v České Lípě. Výbor to okamžitě nahlásil Krajskému výboru KSČ v Liberci a prosil o vyřešení. *„Máme za to, že zde není místo pro nějaké truc podniky a že soudruzi v České Lípě dost dobře nechápou dosah svého počínání, když v jeden a týž den pořádají stejnou lokální slavnost a maří tak*

⁵⁰ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Tamtéž.

⁵³ Tamtéž.

naši agitaci v obvodu jejich ONV.“ Dále: „Máme za to, že je to od soudruhů v České Lípě trochu sobecké jednání, neboť se nemohou naprosto vymlouvat na to, že nebyli informováno o naší slavnosti. Rozsah a doba konání jim musela být známa a je nám proto nepochopitelné, proč nám naši práci maří, resp. ztěžují.“⁵⁴ Celou akci v České Lípě tedy doporučují stornovat a věří v rekordní účast soudruhů z celého českolipského okresu na slavnostním odhalení pomníku. „Jistě bude českolipským soudruhům radostným pocitem, budou-li i jejich řady ve filmu, který sovětský zpravodajský film o slavnosti natočí, dokumentovat naši velkou lásku k Stalinovi i všemu sovětskému lidu.“⁵⁵

Přípravy na oslavy postupně vrcholily. Výbor pro postavení pomníku ještě zasílal pozvánky. Někteří pozvání potvrdili, jiní se omluvili. Svou účast potvrdil ministr informací Václav Kopecký, zatímco Rudolf Slánský se omluvil. Dále se zajistila jednotná květinová výzdoba před pomník.⁵⁶ Docházelo k odstraňování zchátralých dřevěných domků, které hyzdily vzhled města.⁵⁷ Organizátoři nechtěli ponechat listopadové počasí náhodě a nechali pojistit akci na 80 tisíc korun. Nárok na pojistné plnění by vznikl, pokud by mezi 12. a 14. hodinou napadly alespoň dva milimetry srážek. Počasí však bylo nakonec příznivé. Meteorologové v hlášení pro pojišťovnu zaznamenali nulovou hodnotu srážek.⁵⁸

2.4 Odhalení pomníku generalissima J. V. Stalina

K slavnostnímu odhalení pomníku došlo v neděli 7. listopadu 1948, na 31. výročí VŘSR. Této, pro Cvikov a celý kraj významné události, předcházely kulturní večery konané již od 5. listopadu. V pátek 5. listopadu mohli návštěvníci v hotelu Stalingrad zhlédnout baletní čísla nastudovaná R. Moravcovou, členkou Spolku divadelních ochotníků J. K. Tyl. Další člen tohoto spolku K. Stařecký si se svým hudebním souborem připravil hudební program. Na sobotu 6. listopadu byl připraven program rovněž v hotelu Stalingrad a v místní

⁵⁴ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 248.

⁵⁸ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

sokolovně.⁵⁹ Účinkujícími byli členové Sokola, místní orchestrální sdružení, členové Realistického divadla z Prahy a Gottwaldova mládež SČM z Prahy.⁶⁰

Dne 7. listopadu se podle slov kronikáře město rozzářilo čistotou ulic a bohatou květinovou výzdobou domů i výloh, v nichž byly umístěny obrazy KSČ. Slavnostní dopoledne zahájila hudba SNB z Liberce. Pro hosty byly zřízeny jídelny, kde se podávalo jídlo připravené ze sbírek od místních obyvatel. Na náměstí vyrostly dvě tribuny a vjezdy do něj zdobily látkové transparenty s hesly o spolupráci se Sovětským svazem. Nádraží bylo vyzdobeno chvojm, obrazy a nápisem „Vítáme vás“. V místech stavebních úprav ve městě byly umístěny smrčky, které dodala a instalovala pracovní brigáda zaměstnanců státní lesní správy.⁶¹

Od rána do města přijížděly četné delegace. Armádu reprezentovaly dvě čty vojska s generálem Stuchlým. U pomníku stála od ranních hodin čestná stráž, složená ze dvou členů Svazu brannosti, se samopaly. Odpoledního slavnostního průvodu se zúčastnilo podle kronikáře asi 10 000 lidí. V čele šly delegace měst, následovaly oddíly SNB, Svazu brannosti, SČM, hasičů, finanční stráže, zaměstnanců státní lesní správy, školní mládeže, Sokolů, řezníků ve slavnostních krojích, závodních milic, dělníků z továren a dalších skupin.⁶²

Ve 13 hodin byl na hranicích katastru Cvikova přivítán vládní zástupce, ministr informací Václav Kopecký, společně se zástupcem sovětského velvyslanectví, podplukovníkem Panovem.⁶³ Poté, co manifestační průvod zaplnil náměstí a přilehlé ulice, zahájil předseda MNV veřejný projev, kterého se zúčastnilo podle tisku 15 000 osob, zástupce sovětského velvyslanectví pplk. F. A. Panov, zástupce ministra národní obrany brig. generál Stuchlý, všichni poslanci libereckého kraje, zástupci akčních výborů Národní fronty, delegace krajského vedení KSČ, ROH, SČM, JSČZ, zástupce hlavního města Prahy kulturní referent Václav Jaroš a delegace mnoha měst a obcí severních Čech.⁶⁴ Po přednesení projevu poslancem J. Harusem a předsedou ONV J. Kordou pozdravil shromážděný dav zástupce sovětského velvyslanectví pplk. F. A. Panov. Ve svém projevu zdůraznil, že slavnost probíhá

⁵⁹ *Stráž severu*, 9. 11. 1948, roč. 4, č. 261, s. 1.

⁶⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 248–249.

⁶¹ Tamtéž, s. 248–249.

⁶² Tamtéž s. 248–249.

⁶³ Tamtéž s. 248–249.

⁶⁴ *Stráž severu*, 9. 11. 1948, roč. 4, č. 261, s. 1.

v novém pounorovém Československu. V duchu tehdejší politické a ideologické rétoriky pronesl slova, která ilustrují charakter oficiální propagandy té doby: „*Tento pomník nechť připomíná vám a celému čs. lidu, že na světě je velký Stalin. On řídí mohutný stát, Svaz sovětských socialistických republik. SSSR neprovádí politiku obsazování cizích území a strategických bodů, nezotročuje a neutiskuje slabé a malé národy. Sovětský svaz utužuje přátelství mezi svobodmilovnými národy na základě vzájemné úcty a vzájemné pomoci a v zájmu osvobození pracujících.*“⁶⁵ Ministr informací Václav Kopecký v obsáhlém projevu poděkoval jménem československé vlády všem, kteří se zasloužili o postavení pomníku generalissimu J. V. Stalinovi ve Cvikově. Poté zhodnotil spolupráci obou národů.⁶⁶ Během projevu ministra Kopeckého údajně podle slov kronikáře prolétlo nad městem letadlo, které k pomníku shodilo kytici květů. Po sérii projevů následovalo slavnostní odhalení sochy, po němž proběhlo defilé vojenských čet, SNB a Svazu brannosti.⁶⁷

Večerní část oslav začala v 19 hodin vypálením ohňostrojem na náměstí. V kině Vesna měla premiéru sovětská filmová novinka „Píseň tajgy“, jejímuž promítání předcházela projev zástupce sovětské filmové agentury soudruha Lebeděva. Slavnostní den byl zakončen veselí v sokolovně, v malém sále Stalingradu a v hotelu U Zlatého lva.⁶⁸

2.4.1 Vzpomínky pamětníka

U této podkapitoly je na úvod nutno zdůraznit, že pamětník si skutečnosti nevybavuje vždy přesně. Lidská paměť zkrátka po tolika letech klame. Důležité je tedy k výpovědím pamětníků přistupovat kriticky. Ve Cvikovském zpravodaji z roku 2004 je uveřejněn článek s názvem *Učitelské vzpomínání*. Autor článku Jaroslav Beneš ho sestavil na základě několika vzpomínek učitele Zdeňka Hylmara. Zdeněk Hylmar se v krátkosti zastavil i u odhalení Stalinova pomníku ve Cvikově. Nutno si však uvědomit, že vzpomínal na událost, od které tehdy uplynulo více jak 50 let.

⁶⁵ *Stráž severu*, 9. 11. 1948, roč. 4, č. 261, s. 1.

⁶⁶ Tamtéž, s. 1.

⁶⁷ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 248–249.

⁶⁸ Tamtéž, s. 248–249.

Slova Zdeňka Hylmara: „Když zemřel Stalin, rozhodli se cvikovští, že mu postaví pomník z pískovce, ne ze žuly, jako v Praze.“⁶⁹ Už zde víme, že se pamětník plete. Stalinův pomník byl odhalen roku 1948, ještě tudíž za Stalinova života.

„Protože byla všeobecně známá moje záliba ve fotografování, měl jsem při odhalení pomníku pořizovat fotografie. Obrázky jsem ale musel později bohužel zničit, protože samotné odhalení byla velká švanda. Plné náměstí obyvatelstva a uprostřed byl pomník zakrytý rouškou. Pan ředitel Hynek měl řídit sbor dětí, které zpívali nějaké písně, asi sovětské, nebo tak. Potom následoval řečnický proslov z tribuny. Řečník povídal a povídal o Stalinovi. Pod pomníkem postával člověk, který měl ze sochy na dané znamení strhnout roušku. Řečník pronesl ‚...a my teď vzpomínáme na velikého muže, Stalina‘ a kývnul na toho, co měl pomník odhalit. Dotyčný trhnul za špagát, na kterém měl připevněnu roušku, ale ouha, provázek se přetrhnul a rouška byla stále na svém místě. A řečník vida, že socha Stalina není odhalena, opakoval ‚...a my, soudruzi, tady vzpomínáme na velikého muže, velikého Stalina‘ a zase kývnul na toho, co měl pomník odhalit. Nešťastník už nevěděl, co má dělat, tak vzal nějaký prapor a začal s ním do té roušky šťouchat, aby ji shodil. Ale zase se mu nedařilo. Řečník nevěděl co dál, a tak znovu opakoval, že zde odhalujeme pomník velkému Stalinovi.“⁷⁰

„Člověk, co měl pomník odhalit byl už naprosto zoufalý, a tak skočil na pomník a začal šplhat nahoru. Chytnul roušku, strhnul ji a vzápětí spadnul, i s rouškou dolů. Já celou tu dobu neměl nic jiného na práci než vše fotografovat. Pak jsem udělal obrázky a začal je rozdávat. Byla z toho velká legrace, jenže to byla taky velká ostuda. Rychle se taky doneslo na okres, co se stalo a kdo fotografoval. Přišli pro mě a málem mě zavřeli. Fotografie jsem naštěstí stačil zničit.“⁷¹

„Jenže po nějakém čase Stalin vyšel z módy, chlapi jednou v noci šli a začali pomník kamenovat. Urazili mu nos, uši a vůbec celou sochu poničili. Pak přišel příkaz, aby byla Stalinova soch odstraněna. Přijeli traktorem, hodili Stalinovi smyčku kolem krku, shodili ho

⁶⁹ Zpravodaj města Cvikova, Cvikov: Městský úřad, červenec – srpen 2004, roč. 32, č. 7/8, s. 9–10.

⁷⁰ Zpravodaj města Cvikova, červenec – srpen 2004, roč. 32, č. 7/8, s. 9–10.

⁷¹ Tamtéž, s. 9–10.

*a táhli ho přes celé náměstí až do lesa, kde ho nechali. To byla taky hrozná ostuda. Zřejmě jim pak bylo vyčiněno, že nechali pomník jen tak v lese a později sochu někam uklidili.*⁷²

Pravdivost vzpomínek pamětníků nelze s jistotou potvrdit ani vyvrátit. Vzhledem k tomu, že přímých účastníků těchto událostí již mnoho nežije, není v mých silách ověřit přesnost těchto informací. Vzpomínky Zdeňka Hylmara jsou proto do této práce zařazeny především jako zajímavý pohled na tehdejší události, s vědomím, že některé detaily mohly být ovlivněny časovým odstupem či osobní interpretací.

2.5 Poslední úkoly Výboru pro postavení pomníku

Náplň práce výboru po úspěšné slavnosti odhalení pomníku spočívala hlavně v zasílání děkovných dopisů. Z místních org. KSČ a podniků, popř. jiných organizací, totiž přicházely drobné finanční dary (často místo vstupenek, které se neprodaly), které byly využity na stravu pro účinkující souborů, armády, členů SNB atd. Tyto finanční příspěvky se pohybovaly v rozmezí od 50 až 500 Kčs. Dále výbor děkoval družstevníkům z pekáren v Liberci za upečení koláčků na slavnost a zároveň prosil, aby dlužnou část za službu věnovali na podporu pomníku. Další díky patřilo baletnímu souboru Růženy Moravcové, tanečnímu souboru KSČ v Dolním Sedle, Karlu Stařeckému a jeho hudebnímu tělesu, kteří bezplatně na slavnostech vystoupili. Děkovný dopis byl zaslán i tanečnici Jarině Smolákové, a jistě i mnoho dalším, o kterých prameny mlčí.⁷³

3. srpna 1949 navštívil Cvikov architekt z Družstva sadovníků v Praze, který měl vypracovat návrh na sadovou úpravu náměstí kolem pomníku J. V. Stalina (obr. č. 8). Z dostupných fotografií však odvodit, že k této úpravě nakonec nedošlo.⁷⁴ V roce 1952, v rámci příprav na májové oslavy, došlo k úpravě prostoru kolem Stalinova pomníku vysázením křovin

⁷² *Zpravodaj města Cvikova*, červenec – srpen 2004, roč. 32, č. 7/8, s. 9–10.

⁷³ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousolí osvobození.*

⁷⁴ Tamtéž.

a postavením nového železného plůtku.⁷⁵ Celkové náklady spojené s realizací pomníku se nakonec vyšplhaly na 271 900 Kčs.⁷⁶

2.6 Život Stalinova pomníku ve Cvikově

Stalinův pomník, dosahující výšky 3,2 metru a umístěný na dvoumetrovém podstavci⁷⁷, byl na pohled umělecky nepřilíš zdařilým ztvárněním generalissima. Jeho poněkud neforemná podoba ukazuje, že státní dohled, který později důsledně řídil podobná díla, byl tehdy teprve v zárodku. K nedokonalostem tohoto díla se navíc v raných 50. letech přidal problém s materiálem, povrch sochy začal být pruhovaný a skvrnitý.⁷⁸ Samotný zřizovatel přiznával, že s prací od Jana Komárka nebyl spokojen, a že výsledek spíše svým vzhledem uráží toho, kdo má býti v ní zpodoben. To, že se ve Cvikově řešila obnova, případně i renovace pomníku, se dostalo až k sochaři Josefu Bílkovi z Hořic v Podkrkonoší, který vzápětí nabídl městu své služby. O renovaci díla se ještě v roce 1951 pokusil samotný Jan Komárek, což však k výraznému zlepšení nevedlo. MNV ve Cvikově tak v srpnu 1952 požádal Odbornou školu sochařství v Hořicích v Podkrkonoší o provedení odborné úpravy.⁷⁹

Navzdory svým nedostatkům se Stalinovo náměstí spolu s pomníkem stalo centrem stranických ceremonií a společenských událostí Cvikova. Při významných výročích docházelo k pokládání věnců ke Stalinovu pomníku a pronášení projevů. Pravidelně k pomníku byly kladeny věnce rudých květů během květnových oslav osvobození Rudou armádou.

Dne 5. března 1953 zemřel J. V. Stalin. Na pátek 6. března byl v hotelu Stalingrad ve Cvikově uspořádán smuteční projev svolaný místní organizací KSČ, MNV a Akčním výborem NF. K pomníku Stalina na náměstí byly pokládány věnce z rudých květů od místní organizace KSČ, MNV, Akčního výboru Národní fronty, od zaměstnanců ústavu pro děti

⁷⁵ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 277.

⁷⁶ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁷⁷ Tamtéž.

⁷⁸ ŠINDELÁŘ, Jan. Největší muž naší doby, Porybný i Fronta na maso: Stalinovy pomníky v Československu, *Dějiny a současnost*, únor 2019, s. 35.

⁷⁹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

s TBC, n. p. Grafostroj, Severky, ONV z Nového Boru, KNV z Liberce atd. Výlohy obchodů byly vyzdobeny smutečními aranžemi s portréty Stalina, zatímco na budovách vlály černé prapory. Na průčelí hotelu Zlatý lev byl připevněn velký transparent s nápisem „*Proletáři všech zemí – spojte se!*“⁸⁰

V den Stalinova pohřbu, 9. března, byla na náměstí v půl deváté dopoledne uspořádána smuteční tryzna. Tryzny se účastnilo občanstvo z továren a podniků, kteří si zde vyslechli rozhlasový přenos z hlavní smuteční akce v Praze. Žáci škol si projevy poslechli ve školách. U Stalinova pomníku stála již od 6. března čestná stráž, v níž se postupně vystřídali členové MNV, JZD, milice, Svazu žen, dobrovolných hasičů, sestry Červeného kříže, dělníci z továren, členové SNB, dívky ČSM z internátu Severka, učitelé a pionýři. Po zakončení Internacionálou zazněly tovární sirény. Poté se občané vrátili k práci. Čestná stráž se u pomníku střídala až do 18. večerní hodiny.⁸¹

Zanedlouho po Stalinově smrti umírá také náš komunistický prominent, prezident Klement Gottwald. Ve Cvikově se tak opakuje podobná smuteční ceremonie pod Stalinovým pomníkem na náměstí byla umístěna busta Klementa Gottwalda v životní velikosti, k níž byly kladeny věnce. Vše bylo za tmy osvětlováno z balkonu MNV. Od pondělí 16.3. do 16. hodiny stála u busty prezidenta čestná stráž, ke které byly postupně kladeny věnce od jednotlivých korporací, závodů, organizací atd.⁸²

2.7 Postupný zánik symbolu Stalina ve Cvikově a jeho nahrazení

V únoru 1956 přišel XX. sjezd Komunistické strany Sovětského svazu, který ovlivnil světové dění, včetně situace v sovětských satelitech. Nikita Sergejevič Chruščov v závěru tohoto sjezdu, na jeho neveřejném zasedání, prezentoval kritiku tzv. kultu osobnosti. Odhalení dosud utajovaných stalinských zločinů v žádném případě nemělo zpochybnit komunistickou totalitu.⁸³ K odstraňování pomníků ještě čas nenastal, ale ve Cvikově byla zastavena probíhající soutěž na sousoší Lenina a Stalina, kterým měl být nahrazen Stalin od

⁸⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 286–287.

⁸¹ Tamtéž, s. 286–287.

⁸² Tamtéž, s. 287.

⁸³ NÁLEVKÁ, Vladimír. *Studená válka, Dějiny do kapsy*, Praha: Triton, 2003, s. 97.

Jana Komárka.⁸⁴ Místo sousoší Lenina a Stalina měl tak být postaven pomník Rudé armádě. Rada MNV ve Cvikově toto stanovisko schválila na schůzi 3. května 1956.⁸⁵

Ještě v září a říjnu toho roku MNV ve Cvikově uspořádal v bývalé jídelně n. p. Severka výstavu návrhů modelů na pomník Rudé armádě. Jednání poroty soutěže na pomník se konalo 24. října ve Cvikově. Byli zde přítomni zástupci Svazu československých výtvarných umělců: akad. sochař Antonín Kalvoda, akad. sochař Jan Kavan, akad. sochař Jan Simota. Dále zástupci Svazu československých architektů a zástupci z odboru kultury ministerstva školství a kultury. Tato soutěž však nepřinesla návrh, který by v daném prostoru bylo možno realizovat, jak po stránce sochařské, tak ani po stránce architektonické. Této soutěže se také účastnil Jan Komárek, který si ze soutěže odnesl odměnu 2 tisíce Kčs (obr. č. 9).⁸⁶

K postupné realizaci z usnesení místní konference KSČ o výměně pomníku J. V. Stalina za „*umělecky hodnotnější dílo*“⁸⁷, kterým mělo být sousoší Rudé armády, došlo až roku 1960, kdy město začalo posílat první splátky na dílo nové.⁸⁸ Rada MNV Cvikov schválila 16. února 1961 předložený návrh na úpravu prostranství k pomníku Rudé armády na náměstí, a zároveň schválila termín odhalení pomníku. Plánované datum 1. června se však nepodařilo dodržet, a pomník byl slavnostně odhalen až 16. července 1961. V dubnu 1961 rada pověřila několik soudruhů převzetím hotového díla od Svazu uměleckých řemesel v Praze. Organizační zajištění mírové slavnosti, která byla uspořádána v souvislosti s odhalením pomníku Rudé armádě, bylo projednáno koncem června.⁸⁹

Dne 23. června rozhlasové noviny Cvikova hlásí: „*Jistě nám nikomu neušlo, že se na našem náměstí pilně pracuje. Stávající socha J. V. Stalina ustupuje svoje místo sousoší, ...*“⁹⁰ Osud Stalinova pomníku ve Cvikově byl tak v červnu 1961 definitivně zpečetěn. Krátce se hovořilo o tom, že pomník bude umístěn v okresním muzeu jako historická památka, k tomu

⁸⁴ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁸⁵ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 57, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 3. 5. 1956.*

⁸⁶ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov – nezpracováno*, s. 259.

⁸⁷ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 17, *Zápisy z plenárních zasedání MNV – 14. 2. 1961.*

⁸⁸ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 61, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 31. 3. 1960.*

⁸⁹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 62, *Zápisy ze schůzí rady MNV – 27. 4. 1961.*

⁹⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 242, *Zprávy vysílané místním rozhlasem.*

však podle dostupných informací nikdy nedošlo.⁹¹ O tom, kde pomník skončil můžeme už jen spekulovat. Mohl být rozbit na kusy, které možná dodnes leží ve Cvikově a jeho okolí.

2.8 Odhalení pomníku Rudé armádě – osvoboditelce (16. 7. 1961)

„U příležitosti mírové slavnosti ve Cvikově, konané na počest 20. výročí podepsání smlouvy ČSSR se Sovětským svazem o společném boji proti hitlerovskému Německu bylo odhaleno sousoší Rudé armádě, naší osvoboditelce.“⁹² V rámci této slavnosti byly uspořádány kulturní akce již na předchozí dny. V pátek 14. července 1961 ve 21 hodin se v sále kina Stalingrad konalo vystoupení polského pěveckého sboru Hejnal z Krakova, kterému sekundovalo Pěvecké sdružení severočeských učitelů z České Lípy. V sobotu 15. července ve 20 hodin bylo v témže kině promítáno české filmové drama Osení.⁹³

Nedělní dopoledne 16. července zpestřil od 8:30 koncert dechové hudby pod vedením R. Pleschingera z Kamenického Šenova, který se uskutečnil na náměstí. V 10 hodin dorazil na zaplněné náměstí průvod účastníků, který vyšel z Komenského ulice. Před zahaleným sousoším se seřadili zástupci úřadů, organizací a pozvaní hosté. Mezi nimi nechyběl tajemník KV KSČ Antonín Procházka, delegace vedená Čestmírem Sovětinským, vedoucím tajemníkem OV KSČ, či delegace rady ONV v České Lípě pod vedením předsedy Jana Rožánka. Přítomni byli také představitelé OV SČSP a SPB, stejně jako autoři sousoší, akademický sochař Alois Sopr a architekt Josef Saal. K zakrytému sousoší dorazily z Hrnčířské ulice dvě čtyry vojáků s praporem z posádky Hradčany u Mimoně. U pomníku již stála vojenská čestná stráž. Delegát vojenské správy podplukovník V. Bičíš se spolu se zástupcem politické správy provedli přehlídku jednotky. Vojáci poté za doprovodu státní hymny nesli československou a sovětskou vlajku k jejich slavnostnímu vytažení na stožáry.⁹⁴

Slavnostní ceremoniál zahájil předseda MěNV Jaroslav Němec. Ve svém projevu uvedl, že Stalinova socha, která nebyla z uměleckého hlediska příliš zdařilá, byla na základě přání

⁹¹ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození.*

⁹² *Nástup: orgán OV KSČ a rady ONV v České Lípě*, Česká Lípa: ONV, 21. 7. 1961, roč. 12, č. 29, s. 1.

⁹³ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 379.

⁹⁴ Tamtéž, s. 379.

veřejnosti nahrazena novým pomníkem. Slavnostní projev pronesl podplukovník V. Bičičtš, příslušník 1. československého armádního sboru v SSSR. Autor pomníku, akademický sochař Alois Sopr, jej symbolicky předal tajemníkovi MěNV Černohubovi, který jej jménem pracujících Cvikova převzal do opatrování s přáním, aby připomínal pomoc Rudé armády při osvobození Československa.⁹⁵ Tisk odhadl návštěvnost na pouhých 1400 osob.⁹⁶

Po skončení slavnostního aktu následoval koncert a vystoupení souboru Student z České Lípy na zahradě Tylova divadla. Celý prostor zahrady byl díky práci brigádníků z učňovského střediska Adamovských strojírén a dalších občanů důkladně vyčištěn a upraven. Předseda MěNV Jaroslav Němec ve svém projevu za tuto pomoc srdečně poděkoval. Odpoledne koncert pokračoval a byl obohacen o uměleckou estrádu. V průběhu programu kromě souboru Student z České Lípy vystoupil i Klub pracujících ze Cvikova a umělci z Liberce. Kvůli dešti musela být část programu přesunuta do sálu hotelu Stalingrad. Večer pak Tylovo divadlo hostilo taneční zábavu.⁹⁷

2.8.1 Osud pomníku

Na jaře 1962 došlo k úpravě prostoru před pomníkem. Byly odstraněny vysázené stromy, vytrhány dlaždice a navezena hlína, která byla oseta trávou. Kolem celého prostoru byly také postaveny nové lavičky.⁹⁸ V roce 1962 bylo náměstí přejmenováno na náměstí Osvobození.⁹⁹

Dne 24. srpna 1968 došlo na protest proti okupaci k poškození pomníku na náměstí. Sousoší bylo strženo tak, že jedna jeho část byla zcela demolována. Tuto situaci shlédli odborník, akademický sochař R. Novotný v zastoupení Kulturní správy ONV v České Lípě, který vyjádřil svoje posouzení v tom směru, že demolovaná část sousoší není opravitelná.¹⁰⁰ Sousoší však nakonec zachráněno bylo a stálo na Cvikovském náměstí až do pádu tehdejšího

⁹⁵ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 379–380.

⁹⁶ *Nástup*, 21. 7. 1961, roč. 12, č. 29, s. 1.

⁹⁷ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, *Kronika města Cvikov* – nezpracováno, s. 379–380.

⁹⁸ Tamtéž s. 397.

⁹⁹ Tamtéž, s. 407.

¹⁰⁰ SOKA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození*.

režimu. Roku 1990 bylo vybráno symbolické datum 21. srpna na přemístění sousoší z náměstí na místní hřbitov.¹⁰¹

¹⁰¹ PEŠA, Vladimír; PANÁČEK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; VLČEK, Tomáš; HONCŮ, Miroslav et al. *Cvikov: město na úpatí Lužických hor*, Cvikov: Město Cvikov, 2018, s. 178.

3 Pomník Klementa Gottwalda v České Lípě

Postava a odkaz Klementa Gottwalda tvořily, až na drobné výkyvy, ideologickou konstantu, na níž komunistický aparát lpěl po celou dobu své vlády. První dělnický prezident byl i po XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu udržen v oficiálním kurzu, zatímco J. V. Stalin nikoliv.¹⁰²

Po nástupu Klementa Gottwalda do prezidentského úřadu v červnu 1948 začala propaganda pronikat do všech sfér a sochařství nebylo výjimkou. Nejdříve se tvořily spíše drobné plastiky K. Gottwalda, jelikož při velkých realizacích byl preferován J. V. Stalin a druhoválečné monumenty.¹⁰³ Od samotného počátku si Kancelář prezidenta republiky pečlivě střežila kontrolu nad zobrazováním hlavy prvního dělnického prezidenta Klementa Gottwalda. Instrukce i jednotliví umělci, kteří měli zájem o portrétní sezení či alespoň o fotografické podklady, se na ni začali obracet. Mezi první sochařské reprezentace Klementa Gottwalda patří dvě busty – jedna od Otakara Švece (1892–1955) a druhá od Viktora Dobrovolného (1909–1987).¹⁰⁴ Mezi další rané sochařské ztvárnění Klementa Gottwalda patří jeho podobizna na medaili Viktora Dobrovolného a plaketa vytvořená Robertem Hájkem v roce 1949. Nejrozšířenějším výtvarným počinem tohoto druhu se však stala pamětní stokorunová mince, kterou v květnu 1951, při třicátém výročí založení KSČ, vyrazili v milionovém nákladu. Gottwaldova podobizna na ní byla vytvořena Otakarem Španielem.¹⁰⁵

Figurální pomníky Klementa Gottwalda se v Československu začaly stavět až po jeho úmrtí, přičemž zpočátku vznikaly hlavně na jeho rodné Moravě. Za bizarní pomník lze považovat balzamované tělo Klementa Gottwalda, které bylo v letech 1953 až 1962 vystaveno v Praze na Vítkově.¹⁰⁶

¹⁰² ŠINDELÁŘ, Jan. „Z dobrého truhláře stal se ještě lepší betonář“: Gottwaldovy sochy a pomníky v Československu, *Dějiny a současnost*, únor 2018, s. 37.

¹⁰³ Tamtéž, s. 37.

¹⁰⁴ ŠINDELÁŘ, Jan. Katalog k výstavě „Proměny rudého panteonu, Pomníky osobností komunistického režimu v průběhu času“ v Retromuseu Cheb v termínu 20. 3.–7. 9. 2025, Galerie výtvarného umění, 2025.

¹⁰⁵ ŠINDELÁŘ, Jan. „Z dobrého truhláře stal se ještě lepší betonář“: Gottwaldovy sochy a pomníky v Československu, *Dějiny a současnost*, únor 2018, s. 37.

¹⁰⁶ ŠINDELÁŘ, Jan. Pražský pomník Klementa Gottwalda, *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*, Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, únor 2019, s. 38.

Vzhledem k tomu, že Gottwaldův kult měl podobné rysy jako Stalinův, vyvolávala destalinizace po XX. a XXII. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu nejistotu i v souvislosti s jeho odkazem, což představovalo pro režim určité riziko. Přestože se však nad jeho postavou vznášely pochybnosti, jeho úzké sepětí s podstatou Komunistické strany Československa zabránilo výraznějšímu zpochybnění jeho působení ze strany vládnoucí moci.¹⁰⁷

V šedesátých letech ustávala instalace Gottwaldových pomníků, což odpovídalo rostoucí kritice období jeho vlády.¹⁰⁸ Místem, kde však v roce 1961 odhalili pomník Klementu Gottwaldovi, se stalo nádvoří před českolipskou vagónkou.¹⁰⁹ K výraznému nárůstu pomníků prvního dělnického prezidenta došlo až v sedmdesátých a začátkem osmdesátých let, kdy tak normalizační režim demonstroval svoji poválečnou legitimitu i ovládnutí veřejného prostoru po srpnu 1968.¹¹⁰

3.1 Vagónka TATRA Česká Lípa, národní podnik, závod Klementa Gottwalda

Historie českolipské vagónky sahá až do roku 1918. Po konci druhé světové války byl tento závod znárodněn a přejmenován na Tatra, národní podnik, závod Česká Lípa a spadal pod národní podnik Tatra se sídlem v Kopřivnici. V dubnu 1946 navštívil závod Klement Gottwald, který v té době vykonával funkci náměstka předsedy vlády. Údajně se zasadil o to, aby nedošlo ke zrušení továrny, a že závod se zaměří pouze na výrobu železničních vagónů určených na export do zahraničí.¹¹¹

V červenci 1949 byla vydána vyhláška č. 1604 o úpravě poměrů v některých národních podnicích, a tak měl být od ledna následujícího roku vytvořen samostatný národní podnik Českolipská vagónka, národní podnik v České Lípě. Nicméně ještě před nabytím platnosti

¹⁰⁷ ŠINDELÁŘ, Jan. Pražský pomník Klementa Gottwalda, *Paměť a dějiny*, únor 2019, s. 38.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 38–39.

¹⁰⁹ ADAMOVIČ, Jiří; BLAŽKOVÁ, Jana; ĎURČANSKÝ, Marek; HONCŮ, Miroslav; KOLKA, Miroslav et al. *Česká Lípa: město na Ploučnici*, Česká Lípa: Město Česká Lípa, 2018, s. 260.

¹¹⁰ ŠINDELÁŘ, Jan. Pražský pomník Klementa Gottwalda, *Paměť a dějiny*, únor 2019, s. 38–39.

¹¹¹ HOFMAN, Marek; KACEROVÁ, Jana a ŠVÁCHA, Filip. Českolipská vagónka, In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, 2021, roč. 30, s. 338–341.

předešlého rozhodnutí se vláda na svém zasedání v prosinci 1949 usnesla na názvu Vagónka TATRA Česká Lípa, národní podnik, závod Klementa Gottwalda.¹¹²

Prvnímu dělnickému prezidentovi byla ve dvoře závodu odhalena půlfigura již na konci prosince 1955 (obr. č. 12).¹¹³ Podle dobové fotografie lze určit, že se jednalo o model od sochaře Viktora Dobrovolného.¹¹⁴ K odhalení figurálního pomníku došlo o pár let později. „*Významnou společenskou událostí se stal den 14. 5. 1961, kdy na důkaz věrnosti odkazu Klementa Gottwalda byl v parku před závodem odhalen jeho pomník.*“¹¹⁵

3.2 Přípravy na odhalení pomníku Klementa Gottwalda

Jak již bylo výše řečeno, Klement Gottwald měl ve dvoře závodu od konce roku 1955 bustu. K realizaci postavení figurálního pomníku prvnímu dělnickému prezidentovi došlo mezi lety 1958 a 1961.¹¹⁶

V roce 1960 na květnové dny připadalo 15. výročí osvobození Sovětskou armádou. Původně měl být pomník odhalen právě v rámci květnových oslav roku 1960. „*Toto významné výročí, které bude napojeno na celostátní oslavy osvobození naší vlasti, chceme důstojně oslavit i u nás. Náš národní podnik nese jméno prvního dělnického prezidenta naší republiky soudruha Kl. Gottwalda. Odhalíme mu v květnových dnech v našem podniku pomník, abychom trvale uctili jeho památku a neustále si připomínali úsilí o osvobození naší vlasti a o upevnění postavení dělnické třídy u nás.*“¹¹⁷ Roku 1960 podstavec, na kterém měl stát pomník K. Gottwalda, zůstal však ještě prázdný (obr. č. 13).¹¹⁸

¹¹² HOFMAN, Marek; KAČEROVÁ, Jana a ŠVÁCHA, Filip. Českolipská vagónka, In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, 2021, roč. 30, s. 338–341.

¹¹³ *Cesta míru: týdeník Krajského výboru Komunistické strany Československa v Liberci*, Liberec: KV KSČ, 3. 1. 1956, roč. 5, č. 1, s. 1.

¹¹⁴ BROŽKOVÁ, Libuše; BUŽGOVÁ, Eva; DEDEČKOVÁ, Oľga; DIVIŠ, Vladimír; DVOŘÁK, Jan et al. *10 let Československé lidově demokratické republiky ve výtvarném umění*, Praha: Ústřední svaz čs. výtvarných umělců, 1955, s. 216.

¹¹⁵ *50 let vagónky Tatra Česká Lípa: 1918 – 1968*, Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, 1968, s. 19.

¹¹⁶ SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, kar. 5, inv. č. 5, *Socha Klementa Gottwalda*.

¹¹⁷ *Českolipský Tatrovák: závodní časopis Vagónky Tatra n. p., závod Kl. Gottwalda*, Česká Lípa: CV KSČ Vagónky Tatra, 22. 1. 1960, roč. 1, č. 1, s. 1.

¹¹⁸ *Českolipský Tatrovák*, 2. 5. 1960, roč. 1, č. 8, s. 1.

Jedním ze závazků zaměstnanců podniku Vagónka Tatra v roce 1961 bylo provést brigádnické úpravy všech prostranství uvnitř podniku, což mělo přispět k úspěšnému provedení májových oslav a odhalení pomníku Klementa Gottwalda. Vše se muselo stihnout do 1. května 1961.¹¹⁹

Odhalení pomníku Klementa Gottwalda 14. května 1961 mělo být vyvrcholením oslav 40. výročí založení KSČ. K této příležitosti byly vydány pamětní odznaky, které byly současně vstupenkou na všechny akce v okresním městě toho dne (obr. č. 16).¹²⁰ Stranické organizace ze všech míst a závodů okresu měly zajistit na tuto manifestaci širokou účast z celého okresu.¹²¹ Českolipský Tatrovák 20. března 1961 píše: „*Počítá se s účastí na 20 000 pracujících z našeho i okolních okresů.*“¹²²

Začátkem května byl již pomník Klementa Gottwalda v nadživotní velikosti od akademických sochařů L. Kühna¹²³ a Martínka (provedl kamenosochařské práce¹²⁴) na místě upevněn na podstavci a předaný funkcionářům závodu.¹²⁵

3.3 Odhalení pomníku Klementa Gottwalda

Od osmé hodiny ranní v neděli 14. května 1961 se začalo parkové prostranství před n. p. Vagonky Tatry a nově opravená ulice Svatopluka Čecha zaplňovat občany z České Lípy a okolí. Po desáté hodině se před vchodem do podniku naplnila významnými hosty a funkcionáři KSČ slavnostní tribuna. V čele delegace byl delegát ÚV KSČ, generální

¹¹⁹ Českolipský Tatrovák, 9. 1. 1961, roč. 2, č. 1, s. 1.

¹²⁰ Nástup, 14. 4. 1961, roč. 12, č. 15, s. 1.

¹²¹ SOkA Česká Lípa, fond KSČ – okresní výbor, Česká Lípa, kar. 248, inv. č. 101, Zpravodaj OV KSČ Česká Lípa, 1961, č. 6.

¹²² Českolipský Tatrovák, 20. 3. 1961, roč. 2, č. 6, s. 1.

¹²³ V pramenech, jako je Nástup, Českolipský Tatrovák, kronika města Česká Lípa a sekundární literatuře, jako je např. Česká Lípa: Město na Ploučnici, je jako autor pomníku uváděn L. Kühn. Naproti tomu v dokumentech uložených v SOkA Most (fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, kar. 5, inv. č. 5, Socha Klementa Gottwalda), týkajících se rekonstrukce sochy ze sedmdesátých let, figuruje jako autor Vladimír Kýn. Je vysoce pravděpodobné, že se jedná o tutéž osobu. Vladimír Kýn je známým sochařem, zatímco jméno L. Kühn není v oblasti sochařského umění doloženo. Mohlo by jít buď o chybu v zápisu, nebo o zkrácenou či nepřesnou formu jména. V práci proto bude následně používáno jméno Vladimír Kýn.

¹²⁴ SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, kar. 5, inv. č. 5, Socha Klementa Gottwalda.

¹²⁵ Nástup, 6. 5. 1961, roč. 12, č. 18, s. 3.

poručík Čeněk Hruška¹²⁶, o jehož delegování bylo rozhodnuto tajemníkem ÚV KSČ 10. května 1961.¹²⁷

Dále byli přítomni tajemník KV KSČ Procházka, vedoucí tajemník OV KSČ Lovětínský, tajemnice OV KSČ Kosevová, členové byra OV KSČ, předseda ONV v České Lípě Rožánek, předseda OOR Lukášek, předseda MěNV v České Lípě Ješata, předseda městského výboru KSČ Kotryk, předseda ZV ROH Dvořáček, předseda CZV KSČ Tatry Kubelka, podnikový ředitel n. p. Vagonky Tatra Tanzmann, zasloužili členové KSČ Pištora, Holánek, Holánková, Plevová a člen ústředního výboru Jednotné socialistické strany NDR Mike. V neposlední řadě také akademický sochař Vladimír Kýn, který je tvůrcem pomníku.¹²⁸

Po státních hymnách ČSSR a SSSR bylo manifestační shromáždění zahájeno prvním tajemníkem OV KSČ Lovětínským. Ten přivítal přítomné delegáty a občany, kteří se zúčastnili oslav 40. výročí založení KSČ, a předal slovo hostu, delegátu ÚV KSČ.¹²⁹ „*Ve svém projevu zhodnotil generálporučík Č. Hruška celý život a zásluhy Klementa Gottwalda za slavná vítězství naší rodné KSČ. Zhodnotil hlavně význam, bolševizace strany v roce 1929 a po V. sjezdu, kdy se Klement Gottwald dostal do čela strany. Za jeho moudré vedení v době od května 1945 do února 1948 strana připravovala dělnickou třídu a všechny pokrokové lidi v naší republice na střetnutí s reakcí.*“¹³⁰ Poté se ještě zastavil u současné mezinárodní situace a svůj projev údajně zakončil slovy: „*Příklad soudruha Klementa Gottwalda nás všechny zavazuje, abychom šli jeho revoluční cestou od socialismu ke komunismu.*“¹³¹

Po projevu se generálporučík odebral k zahalenému pomníku, u kterého stáli čestnou stráž dva členové Lidové milice. Za zvuku písně „Kupředu levá“ spolu s tajemníkem KV KSČ Procházkou, vedoucím tajemníkem OV KSČ Lovětínským, předsedou ONV Rožánkem a podnikovým ředitelem Tanzmannem provedli odhalení pomníku. Poté se ujal slova podnikový ředitel Tanzmann. V krátkém projevu prohlásil, že vedení podniku spolu se

¹²⁶ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Česká Lípa, kar. 64, inv. č. 781, *Kronika města*, s. 61–62.

¹²⁷ NA, fond Svazarm – ústřední výbor, Praha, karton 170, *Rozhodnutí tajemníka ÚV KSČ ze dne 10. května 1961 Bod: Delegování generálporučíka Čenka Hrušky na odhalení pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě.*

¹²⁸ SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Česká Lípa, kar. 64, inv. č. 781, *Kronika města*, s. 61–62.

¹²⁹ Tamtéž s. 62–63.

¹³⁰ Tamtéž, s. 63.

¹³¹ Tamtéž, s. 62–63.

všemi zaměstnanci přejímají odhalený pomník do své péče a budou se o jeho údržbu a celé okolí pečlivě starat.¹³²

V závěru tajemnice OV KSČ Kosevová přečetla návrh telegramu ÚV KSČ z této slavnosti. Manifestaci k 40. výročí založení KSČ uzavřel vedoucí tajemník OV KSČ Lovětínský poděkováním generálporučíkovi Hruškovi za projev a odhalení pomníku a všem přítomným za účast na slavnosti. Hlavní oslavy 40. výročí založení KSČ v České Lípě byly zakončeny Internacionálou.¹³³

3.4 Život pomníku

U pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě se při významných výročích pravidelně několikrát ročně konaly pietní akty, během nichž byly pokládány věnce a probíhaly další vzpomínkové ceremonie. Nejčastěji však na výročí narození prvního dělnického prezidenta a komunistického převratu.¹³⁴

Na počest 70. výročí nedožitého narození Klementa Gottwalda uspořádal OV KSČ spolu s CV KSČ Tatry 23. listopadu 1966 slavnostní shromáždění. Program těchto oslav byl zahájen tím, že zástupci okresního a místního výboru KSČ, OOR, OV, ČSM a delegace závodu položili věnce k pomníku K. Gottwalda. K shromážděným následně o jeho díle v hale závodu promluvil ředitel muzea K. Gottwalda v Praze Škrdlant. V závěru tohoto shromáždění koncertovala v hale hudba vojenské posádky z Litoměřic.¹³⁵ O podobných oslavách na počest výročí narození prvního dělnického prezidenta informoval *Českolipský nástup* i o deset let později v roce 1976, poté 1977, 1982, 1983, 1985 a 1986.¹³⁶

Mnohem častěji se však pietní akty u pomníku Klementa Gottwalda konaly na výročí Vítězného února. Například, u příležitosti oslav 24. výročí Února, místopředseda MěNV Langr s tajemníkem MěNV Josefem Vránkem položili v pátek 25. února 1972 v 15. hodin věnec k pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě. Slavnostnímu aktu byli přítomni

¹³² *Českolipský Tatrovák*, 29. 5. 1961, roč. 2, č. 11, s. 1.

¹³³ Tamtéž, s. 1.

¹³⁴ Zdrojem je vlastní rešerše v periodiku *Nástup* a *Českolipský nástup*.

¹³⁵ *Nástup*, 26. 11. 1966, roč. 17, č. 47, s. 1.

¹³⁶ *Českolipský nástup: týdeník OV KSČ a rady ONV v České Lípě*, Česká Lípa: ONV.

vedoucí představitelé politických a státních orgánů, zástupci Sovětské armády a další hosté.¹³⁷ K podobným slavnostním únorovým shromážděním docházelo téměř každoročně. Pravidelně o tom byli občané informováni v *Českolipském nástupu*.

Dále se u pomník u K. Gottwalda konaly také přísahy příslušníků okresního štábu a velitelů jednotek Lidových milicí.¹³⁸ Mnoho návštěv pokládalo k pomníku květiny. Například čtyřčlenná delegace komsomolců z Alexandrova, která byla hostem SSM při májových oslavách v českolipském okrese roku 1980, položila rudé karafiáty u pomníku K. Gottwalda.¹³⁹ V rámci celookresních oslav 40. výročí SNP položili představitelé stranických, státních a společenských orgánů a organizací, za účasti veřejnosti, věnce k pomníku Klementa Gottwalda.¹⁴⁰

3.4.1 Opravy a údržba pomníku Klementa Gottwalda

Pomník Klementa Gottwalda v průběhu let vyžadoval opakované opravy a údržbu kvůli postupnému chátrání a poškození. V červnu roku 1979 byl Vladimír Kýn kontaktován náměstkem pro kádrovou a personální práci z Vagonky Františkem Židlickým, aby přijel provést prohlídku a opravu sochy prvního dělnického prezidenta v prostoru podniku. Od poslední opravy, která proběhla v roce 1976, se stav kamene opět silně zhoršil. Při bližším průzkumu povrchu se ukázalo, že vlivem exhalací okolních průmyslových podniků a nedaleké výtopny ČSD je pískovec na povrchu značně narušen. Místa opravená v roce 1976 zůstala neporušená, avšak závady se začaly objevovat na nových místech, a to ve značném rozsahu, do hloubky až 1 mm. Na jednání umělecké komise 5. září 1976 doporučil Vladimír Kýn prozatím závady neodstraňovat, ale jen zastavit rozpad kamene na poškozených místech a pro dobrý vzhled celý pomník barevně sjednotit. Návrh na postup prací byl: očištění poškozených míst kartáčováním, omytí a kartáčování, konservování poškozených míst (bez tmelení) a nakonec barevné sjednocení. Poškozená místa sochy byla zároveň fotograficky zdokumentována (obr. č. 21). Tato oprava byla Vladimírem Kýnem

¹³⁷ *Českolipský nástup*, 2. 3. 1972, roč. 22, č. 9, s. 1.

¹³⁸ *Českolipský nástup*, 6. 12. 1973, roč. 23, č. 49, s. 1.

¹³⁹ *Českolipský nástup*, 8. 5. 1980, roč. 30, č. 19, s. 4.

¹⁴⁰ *Českolipský nástup*, 6. 9. 1984, roč. 34, č. 36, s. 1.

dokončena 12. října 1979. Povrchová úprava a barevné sjednocení mělo udržet vzhled pomníku do další autorovy prohlídky na jaře 1980.¹⁴¹

Vladimír Kýn v létě 1980 domluvil s restaurátorem dr. Šrámkem provedení expertizy. Cílem bylo najít takovou metodu, která by kámen zachránila, nebo alespoň umožnila takovou opravu, která by vydržela po několik let. K návštěvě pomníku se však oba zmínění dostali až na konci dubna 1982. Rozborová práce k pomníku K. Gottwalda od RNDr. Jiřího Šrámka podnik Vagonka obdržel v polovině května 1982. Na konci října 1982 dokončil akademický sochař Vladimír Kýn úpravu sochy Klementa Gottwalda (obr. č. 23). Tato oprava vyšla podnik na 26 500 Kčs.¹⁴²

3.5 Osud pomníku

Pomník Klementa Gottwalda byl po sametové revoluci odstraněn, podobně jako řada dalších pomníků spojených s komunistickým režimem. Na základě datace fotografie získané z Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě lze určit, že k jeho odstranění došlo pravděpodobně 14. února 1990 (obr. č. 24 a 25).

V lednu 1996 přestal být pomník Klementa Gottwalda kulturní památkou. Pomník neměl výraznou uměleckou hodnotu a za minulého režimu byl za kulturní památku prohlášen výlučně z politických důvodů.¹⁴³

V roce 2019 českolipský závod Bombardier Transportation Czech Republic a. s. (bývalá českolipská vagónka, od roku 2021 Alstom¹⁴⁴) nabízel předání pomníku Klementa Gottwalda do Vlastivědného muzea a galerie v České Lípě, avšak k realizaci nedošlo, protože muzeum nemělo k dispozici vhodné prostory pro jeho uložení (obr. č. 26).¹⁴⁵

¹⁴¹ SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, kar. 5, inv. č. 5, *Socha Klementa Gottwalda*.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ Pomník Klementa Gottwalda – kulturní památka, *Památkový katalog*, Dostupné z:

<https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/pomnik-klementa-gottwalda-129973>. [24. 3. 2025]

¹⁴⁴ HOFMAN, Marek; KAČEROVÁ, Jana a ŠVÁCHA, Filip. Českolipská vagónka, In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, 2021, roč. 30, s. 341.

¹⁴⁵ Informace, která mi od Vlastivědného muzea v České Lípě byla sdělena prostřednictvím e-mailu.

4 Pomník V. I. Lenina v České Lípě

Sochařské podobizny V. I. Lenina lze nalézt v Sovětském svazu již za jeho života. První pomník V. I. Lenina v Československu vznikl v Podbořanech na Žatecku. Ke vzniku keramického reliéfu dali podnět komunisté v Podbořanech v roce 1928. Pravděpodobně šlo o první počin podobného druhu mimo Sovětský svaz. Deska však byla po zásahu státních orgánů odstraněna roku 1931.¹⁴⁶

Po únoru 1948 se do popředí začal prodírat kult Stalinův společně s motivem Rudé armády-osvoboditelky. Velké realizace byly zkraje 50. let vyhrazeny především J. V. Stalinovi, V. I. Lenin si na figurální ztvárnění ve veřejném prostoru musel počkat. Po několika vlnách destalinizace Stalin postupně mizel z veřejného prostoru. Během šedesátých a sedmdesátých let dostávaly sochařské ztvárnění V. I. Lenina zelenou. Jak píše Jan Šindelář: „*Dle vzoru Sovětského svazu se vládnoucí režim po ideologickém otřesu z odhalení tzv. kultu osobnosti obrátil k Leninovi jako zářivému majáku nezkažených revolučních principů.*“¹⁴⁷

Pomníky V. I. Lenina se v Československu odhalovaly téměř až do roku 1989. V České Lípě byl pomník odhalen v říjnu 1987. Byl to tak jeden z posledních na území Československa. V Košicích byl pomník odhalen v listopadu 1987 a mezi posledními je ještě Poprad, kde byl pomník Leninovi odhalen v srpnu 1988. Ten je dnes k vidění v americkém Seattlu.¹⁴⁸ V některých publikacích, jako například *Ztracené květy*, je tedy mylně uvedeno, že českolipský Lenin byl poslední instalovaný v Československu.

4.1 Nová budova OV KSČ v České Lípě

I přes ekonomické potíže a nutnost investovat do potřebných školských, sociálních a zdravotnických zařízení vznikla na nároží Děčínské a Arbesovy ulice v České Lípě nová honosná budova OV KSČ.¹⁴⁹ Budova byla dokončena v roce 1981. Projekt sídla vypracoval Otakar Binar z ateliéru SIAL v letech 1974-1975. Hlavní fasáda, orientovaná do Arbesovy

¹⁴⁶ ŠINDELÁŘ, Jan. Leninovy pomníky v Československu, *Dějiny a současnost*, říjen 2017, s. 33.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 33.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 33–34.

¹⁴⁹ ADAMOVIČ, Jiří; BLAŽKOVÁ, Jana; ĎURČANSKÝ, Marek; HONCŮ, Miroslav; KOLKA, Miroslav et al. *Česká Lípa: město na Ploučnici*, Česká Lípa: Město Česká Lípa, 2018, s. 280.

ulice, má téměř neofunkcionalistické rysy – lehký parter s velkoformátovými okny nese kompaktní hmotu budovy, kterou pravidelně členěná okna rytmičují. Tento „funkcionalistický“ dojem kdysi umocňoval i elegantní bílý keramický obklad, jenž byl bohužel později nahrazen kontaktním zateplením.¹⁵⁰ Lidé proto dříve budovu nazývali jako „Bílý dům“.¹⁵¹

Již v projektové dokumentaci na výstavbu budovy OV KSČ v České Lípě se uvažovalo o tom, že v její blízkosti bude stát pomník V. I. Lenina.¹⁵²

4.2 Realizace pomníku

Krajský výbor KSČ v Ústí nad Labem projednal a doporučil realizaci pomníku v dubnu 1981. Na začátku června pak na základě jednání předsednictva OV KSČ v České Lípě a předběžného kladného jednání na KV KSČ odsouhlasil odbor kultury ONV v České Lípě realizaci pomníku V. I. Lenina před novou budovu OV KSČ v České Lípě. Vláda záměr projednala a doporučila 8. července. Investorem mělo být ONV Česká Lípa, přičemž prostředky měly být zajištěny v rámci rozpočtu ONV a sdružených prostředků podniků, závodů a organizací okresu. Náklady byly předběžně odhadovány na 1 000 000 Kčs. Záměr realizace pomníku byl zdůvodněn aktuálností Leninova odkazu pro KSČ a současně vyjádřením internacionální družby národů Sovětského svazu a Československa. Dále bylo argumentováno tím, že v okrese nestojí žádný podobný památník.¹⁵³

Ideová komise ÚV KSČ na konci listopadu 1982 doporučila krajům přehodnotit původní návrhy na výstavbu pomníků a památníků z hlediska účelnosti a hospodárnosti. Severočeský krajský výbor KSČ v Ústí nad Labem tak záležitost projednal a v prosinci 1982 schválil

¹⁵⁰ Sídlo Okresního výboru KSČ, *Památkový katalog*, Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/sidlo-okresniho-vyboru-ksc-15721565>. [cit. 5. 3. 2025]

¹⁵¹ PANÁČEK, Michal; RÁDL, Michal; ŠVÁCHA, Filip a VLČEK, Tomáš, *Ztracené květy: plastiky a umělecká díla druhé poloviny 20. století ve veřejném prostoru v České Lípě*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska, 2019, s. 14.

¹⁵² ADAMOVIČ, Jiří; BLAŽKOVÁ, Jana; ĎURČANSKÝ, Marek; HONCŮ, Miroslav; KOLKA, Miroslav et al. *Česká Lípa: město na Ploučnici*, 2018, s. 280.

¹⁵³ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

návrh ideových záměrů výstavby památníků a pomníků v Severočeském kraji pro období 7. pětiletky v letech 1981-1985.¹⁵⁴

Nastal tak čas na výběr autora díla. Českolipský odbor kultury se obrátil na oblastní středisko podniku Českého fondu výtvarných umění Dílo v Liberci, který na konci ledna 1984 doporučil umělce Ludvíka Kodyma. Ludvík Kodym byl autorem několika soch V. I. Lenina, například Leninova pomníku v pražských Dejvicích a Českých Budějovicích, a tudíž se jevil jako ideální kandidát. Odbor kultury tak v polovině února objednal návrh i realizaci bronzové sochy V. I. Lenina před budovu OV KSČ v České Lípě, který měl být zhotoven právě Ludvíkem Kodymem.¹⁵⁵

Sekretariát ÚV KSČ schválil realizaci 13. června 1985. V listopadu byl autory předložen architektonický návrh včetně umístění plastiky. Umělecké komise shledala pojetí sochy z hlediska ideového, tak i výtvarného za kvalitní. Zároveň odsouhlasila spoluautorství Boženy Kodymové a architekta Jana Sedláčka. Na konci listopadu zasedla Rada Městského národního výboru v České Lípě a řešila umístění plastiky V. I. Lenina před budovou OV KSČ. S předloženým návrhem souhlasila, ale usnesla se, že je nutné vyřešit celý prostor v okolí budoucího pomníku. Bylo tak nutné provést nové dopravní řešení křižovatky ulic Děčínská, Arbesova, Žukova a Pod Holým vrchem. Dále bylo třeba vhodně upravit sousedící objekty a doplnit prostor pomníku o slavnostní osvětlení. Celá lokalita se tak měla proměnit ve významné veřejné prostranství.¹⁵⁶

Dne 26. listopadu 1985 Krajská ideová výtvarná rada schválila realizaci pomníku.¹⁵⁷ K projednání ideového záměru pomníku V. I. Lenina Ideovou radou ministerstva kultury došlo v lednu následujícího roku bez připomínek.¹⁵⁸

V únoru 1986 byla s podnikem Dílo Českého fondu výtvarných umění podepsána smlouva na zhotovení návrhu a modelu k bronzové soše V. I. Lenina. Za model 1:3 a 1:1 reálné velikosti si podnik Dílo účtoval celkem 395 000 Kčs. S 10% obchodní přírůžkou odbor

¹⁵⁴ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

¹⁵⁵ Tamtéž.

¹⁵⁶ Tamtéž.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ NA, fond MK ČSR/ČR, karton 228, *zápis z jednání 1/1986*.

kultury ONV v České Lípě musel uhradit 434 500 Kčs. Na konci února bylo také se Závody umělecké kovovýroby v Praze předběžně domluveno zhotovení bronzové plastiky V. I. Lenina. Předběžně si účtovali cca 580 000 Kčs. Objednávku zařadili do plánu na rok 1987. Odhalení pomníku V. I. Leninovi bylo naplánováno na 70. výročí VŘSR v roce 1987.¹⁵⁹

Umělecká komise v červenci 1986 shlédla v Kodymově ateliéru model 1:1. Komise neměla žádné připomínky, a tak dílo mohlo být posouzeno komisí ministerstva kultury.¹⁶⁰ Ideová rada MK ČSR model pomníku V. I. Lenina schválila s drobnými ústními připomínkami, které byly řečeny autorům Kodymovým. Dále doporučila pomocí makety prověřit architektonické umístění díla a fotografie makety doložit k celkové dokumentaci pomníku. Vše mělo být následně znovu předloženo Ideové radě.¹⁶¹

Na začátku ledna 1987 byla mezi podnikem Dílo a odborem kultury ONV v České Lípě podepsána smlouva o dodávce bronzové plastiky V. I. Lenina o celkové výšce 350 cm. Odhadovaná hmotnost plastiky v bronzu byla 1 340 kg. Odlití bylo provedeno v Závodech umělecké kovovýroby v Praze. Dodací lhůta byla stanovena do konce února 1987. Celková cena včetně daně za odlitek samotné plastiky činila 566 500 Kčs. Doprava zajištěná podnikem Dílo vyšla na 100 000 Kčs.¹⁶²

Plán zřídit v Česká Lípě pomník V. I. Leninovi se však neobešel bez finančních problémů. Již během podzimu 1986 se vedoucí odboru kultury ONV v České Lípě obrátil na KNV v Ústí nad Labem se žádostí o finanční výpomoc. Celkové náklady na realizaci, včetně úprav okolí pomníku, činili 2,5 mil Kč (včetně parkových úprav, které byly odhadovány na 1 448 000 Kčs). ONV v České Lípě dokonce muselo požádat podnik Dílo o odložení některých plateb. Nakonec se však odbor kultury ONV v České Lípě dostal z platební neschopnosti díky finanční pomoci ze strany KNV v Ústí nad Labem. V únoru 1987 byl ještě objednan podstavec z dolnobřezinské žuly pod sochu V. I. Lenina u Českokamenického

¹⁵⁹ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ NA, fond MK ČSR/ČR, karton 228, *zápis z jednání 4/1986*.

¹⁶² SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

průmyslu n. p. za cenu cca 264 000 Kčs. Zároveň k tomu byla ještě objednána žulová dlažba (cca 325 m²).¹⁶³

MěNV v České Lípě vydal 2. února k realizaci pomníku územní rozhodnutí pod č. j. výst. 2057/86/421 – územní rozhodnutí č. 10/87. V únoru bylo potřeba co nejdříve začít s terénními úpravami, aby socha mohla být slavnostně odhalena k 70. výročí VŘSR. Požadované terénní úpravy byly značného rozsahu, proto bylo zpevnění terénu a sadové úpravy před budovou OV KSČ v České Lípě zařazeny do neinvestiční části akcí Z. Zároveň byl na danou pozemkovou parcelu objednán geologický průzkum. Stavební povolení na terénní a sadové úpravy bylo vydáno 16. července. Na postup terénních úprav a záležitostí spojených s odhalením pomníku průběžně dohlížel odbor kultury ONV.¹⁶⁴

Na začátku července byl OV KSČ v České Lípě vytvořen předběžný program akce spojený s odhalením pomníku, které bylo původně plánováno na 4. listopadu, a také návrh koho pozvat. Dále byl od OV KSČ doporučen organizovaný příchod od jednotlivých závodů a podniků s vlajkami, transparenty a portréty V. I. Lenina. Začátkem října již byla zhotovena pamětní schránka, podstavec byl osazen a 5. října byla na místo osazena i samotná socha. Také byl stanoven nový termín odhalení pomníku na 31. října. Na schůzi 14. října bylo Okresním výborem KSČ projednáno politicko-organizační zabezpečení slavnostního odhalení pomníku V. I. Lenina. Ke zkoušce odhalení pomníku mělo dojít z 29. na 30. října.¹⁶⁵

Obsahem pamětní schránky byl zakládací dokument pomníku V. I. Lenina, který byl sepsán 29. října a obsahoval zdůvodnění záměru realizace pomníku, zmínku o rozvoji města a okresu v souvislosti s rozvojem uranového průmyslu, informace o autorech pomníku a osobách, které se na díle podíleli. Dále je zde uveden seznam funkcionářů na úrovni okresu, stručná historie města psaná rétorikou tehdejší ideologie, demografické údaje a stručná perspektiva města.¹⁶⁶

¹⁶³ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

¹⁶⁶ Tamtéž.

Pozvánky na slavnostní odhalení pomníku byly zaslány na sovětské velvyslanectví v Praze, konzulát v Karlových Varech, ÚV SČSP v Praze, manželům Kodymovým, arch. Janu Sedláčkovi, vedoucím tajemníkům OV KSČ v Severočeském kraji a v neposlední řadě pozvánku obdržela oficiální delegace Severočeského krajského výboru KSČ. Osobně bylo pozvání členům a kandidátům OV KSČ v České Lípě předáno na zasedání OV KSČ ve dnech 23.–24. října. O blížící se akci obyvatelé okresu pravidelně během září a října 1987 informoval týdeník *Českolipský nástup*.¹⁶⁷

4.3 Slavnostní odhalení pomníku V. I. Lenina v České Lípě

Slavnostnímu odhalení pomníku v rámci oslav 70. výročí VŘSR a Měsíce československo-sovětského přátelství předcházela řada společenských akcí. V sobotu 24. října se uskutečnil tradiční pochod Družby Lužickými horami, ve dnech 28. a 29. října proběhla štafeta pracující mládeže Severočeského kraje, dále se konalo mnoho přednášek, besed, výstav atd. U příležitosti odhalení pomníku V. I. Lenina a místních oslav byly v České Lípě vyvěšeny státní vlajky ČSSR a SSSR. První vlna vlajkové výzdoby začala platit v pátek 30. října v 18. hodin a skončila 2. listopadu v 8 hodin.¹⁶⁸ Na sobotu 31. října bylo naplánováno slavnostní odhalení pomníku V. I. Lenina. Dne 5. listopadu se konalo slavnostní kladení věnců k pomníku rudoarmějce a v mausoleu. Ještě ten den se také konalo slavnostní zasedání městských, stranických a státních orgánů a organizací Národní fronty v Jiráskově divadle. V pátek 6. listopadu se mohli rodiče s dětmi zúčastnit lampiónového průvodu, který byl zakončen ohňostrojem. V sobotu 7. listopadu došlo v okolních obcích k pokládání věnců k památníkům padlých sovětských občanů.¹⁶⁹

Slavnostní odhalení pomníku V. I. Lenina bylo naplánováno na 10. hodinu dopoledne dne 31. října. Hudební doprovod byl zajištěn Sklářskou dechovkou z Nového Boru, která hrála již 30 minut před vlastním zahájením. Poté byly zahrány státní hymny a účastníky v projevu uvítal vedoucí tajemník OV KSČ v České Lípě Vojtěch Zach. Přivítal nejen 7 000 účastníků

¹⁶⁷ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

¹⁶⁸ *Českolipský nástup*, 29. 10. 1987, roč. 37, č. 43, s. 1.

¹⁶⁹ SOKA Česká Lípa, fond KSČ – okresní výbor, Česká Lípa, inv. č. 136, *Tištěné pozvánky na akce pořádané nebo spolupořádané OV KSČ*.

shromáždění (odhad dobového tisku), ale také člena předsednictva a tajemníka ÚV KSČ Vasila Biřáka, delegaci Severočeského krajského výboru KSČ v čele s vedoucím tajemníkem a členem ÚV KSČ Václavem Šípkem, radu velvyslanectví SSSR v ČSSR Marata Kuzněcova, generálního konzula SSSR v Karlových Varech Nikolaje Smelova, delegaci ÚV SČSP vedenou ústředním tajemníkem Miroslavem Buchenkem, delegaci z družebních okresů Alexandrov v SSSR a Hainichen v NDR a další představitele. Poté soudruzi Biřák, Šípek, Kuzněcov a Smelov odhalili pomník V. I. Lenina a čestná stráž zaujala místo vedle pomníku. Následně byl Vasilem Biřákem přednesen projev, jehož znění bylo otištěno v krajském týdeníku *Průboj* a v *Rudém právu*. Dále projev přednesl Marat Kuzněcov, který mimo jiné zmínil, že přestavba, která tehdy probíhala v SSSR a dalších socialistických zemích včetně ČSSR, je pokračováním revoluční cesty započaté VŘSR.¹⁷⁰ Tato cesta, však jak víme, neměla už dlouhého trvání. Celá akce odhalení byla zakončena Internacionálou.¹⁷¹

Odpoledne se Vasil Biřák sešel na besedě s předními funkcionáři kraje a okresu. V diskuzi zodpovídal dotazy přítomných. Nejvíce se hovořilo o realizaci závěrů XVII. Sjezdu strany a úkolech spojených s požadavkem urychlení sociálního a ekonomického rozvoje země.¹⁷²

4.4 Krátký život pomníku a jeho odstranění

Okolí Leninova pomníku v České Lípě se na krátkou dobu stalo významným veřejným prostranstvím. Dne 11. října 1989 dokonce odbor kultury ONV podal na ministerstvo kultury žádost o prohlášení pomníku za kulturní památku. Řízení se však protáhlo a vzhledem ke změně politických poměrů v zemi se pomník Lenina stal jen pozůstatkem z dob minulého režimu.¹⁷³ Ještě před sametovou revolucí se však pomník Lenina stal svědkem mnoha politických manifestací. Na konci února 1988 navštívila okres delegace z družebního Vladimírského kraje v SSSR, která se zúčastnila oslav 40. výročí Vítězného února. Jménem

¹⁷⁰ *Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje*, Ústí nad Labem: KV KSČ, 2. 11. 1987, roč. 39, č. 257, s. 1–2.

¹⁷¹ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

¹⁷² *Průboj*, 2. 11. 1987, roč. 39, č. 257, s. 1–2.

¹⁷³ KOZOJED, Petr. Pomník či zapomínání?, *Městské noviny*, Česká Lípa: Městský úřad, 2000–, 28. 6. 2024, č. 6, s. 14.

delegace vedoucí sovětské delegace, kandidát předsednictva OV KSSS a první tajemník oblastního výboru KSSS ve Vladimiru, Ratmir Stěpanovič Bobovikov, položil kytici rudých květů k pomníku V. I. Lenina.¹⁷⁴ V rámci celookresních oslav 71. výročí VŘSR a Měsíce československo-sovětského přátelství 7. listopadu 1988 v dopoledních hodinách u pomníku Lenina žáci základních škol Mánesova a Sever skládali pionýrský slib. Také se zde uskutečnilo pietní kladení věnců (obr. č. 28).¹⁷⁵

Na konci května 1989 probíhaly v celém Severočeském kraji „Dny přátelství“ s družební Vladimírskou oblastí SSSR. Také na Českolipsku byla organizována řada akcí. Na návštěvu sem přijely tajemnice okresních výborů KSSS z Alexandrova a Gorochovců. Přijaty byly vedoucím tajemníkem OV KSČ V. Zachem a v rámci návštěvy zavítaly i k pomníku V. I. Lenina, ke kterému položily květiny.¹⁷⁶

Dne 7. listopadu, pár dní před sametovou revolucí, došlo v České Lípě u pomníku V. I. Lenina k tradičnímu kladení věnců v rámci oslav 72. výročí VŘSR a Měsíce československo-sovětského přátelství.¹⁷⁷ O několik dnů později komunistický režim v Československu padl a osud pomníku V. I. Lenina v České Lípě, společně s dalšími, byl pomalu, ale jistě, zpečetěn.

Na začátku roku 1990 bylo rozhodnuto o novém využití budovy OV KSČ v České Lípě. Budova měla být využita jako lidová škola umění a pro zájmovou činnost dětí a mládeže.¹⁷⁸ Toto využití má budova dodnes.

Pomník Lenina v České Lípě, který samotný vyšel na 1 100 000 Kčs, a ke kterému byly provedeny terénní a sadové úpravy za cca 1,5 milionu, byl na jaře 1990 odstraněn.¹⁷⁹ Rada MěNV Česká Lípa 12. dubna uložila Technickým službám úkol sejmutí pomníku V. I. Lenina a rudoarmějce v České Lípě a jejich uložení do depozitáře. Socha Lenina byla nabídnuta k odprodeji do Itálie, ale zdejší Komunistická strana na nabídku nerefletovala.

¹⁷⁴ *Českolipský nástup*, 3. 3. 1988, roč. 38, č. 9, s. 1.

¹⁷⁵ *Českolipský nástup*, 17. 11. 1988, roč. 38, č. 46, s. 3.

¹⁷⁶ *Českolipský nástup*, 25. 5. 1989, roč. 39, č. 21, s. 1.

¹⁷⁷ *Českolipský nástup*, 16. 11. 1989, roč. 39, č. 46, s. 1.

¹⁷⁸ *Českolipský nástup*, 18. 1. 1990, roč. 40, č. 3, s. 1.

¹⁷⁹ SOKA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960 – nezpracováno, složka: *odbor kultury – pomník V. I. Lenina*.

Dále byla ve hře myšlenka odlít z Leninovy sochy plastiku dítěte do pomníku dětských obětí války v Lidicích. Tato myšlenka však nebyla realizována.¹⁸⁰

Na českolipského Lenina se tak dodnes chytá prach ve skladovacích prostorech města Česká Lípa. Občanům byla socha zpřístupněna v posledních letech hned dvakrát – na podzim v roce 2019 a 2024 v rámci oslav výročí sametové revoluce. Na jaře 2024 byla z podstavce pod Leninovou sochou, který před budovou bývalého OV KSČ stál do nedávna, vyjmuta pamětní schránka. Obsah schránky pro archiváře překvapením nebyl, avšak stav, ve kterém se dokumenty nacházely, byl trochu zarážející. Kovová schránka totiž nebyla dostatečně odolná vůči vlhkosti, a tak se dokumenty ve schránce neubráníly poškození. Ve schránce se mimo dokument s informacemi o městě a okrese Česká Lípa (zmněno výše), nacházel také dobový výtisk týdeníku *Českolipský nástup* a dokument o architektonickém řešení sochy. Obsah pamětní schránky byl, společně s pomníkem V. I. Lenina a dalšími, vystaven v rámci oslav 35. výročí sametové revoluce na podzim 2024 (obr. č. 29 a 30).¹⁸¹

4.5 Pomník V. I. Lenina v České Lípě z perspektivy pamětníků

Pamětnici S. V. v době odhalení pomníku V. I. Lenina v České Lípě bylo 16 let: „*Pamatuji si, že jsem byla ohromena velikostí sochy a zářivostí materiálu. Čekala jsem podstatně menší pomník.*“ Dále uvedla: „*Celá třída se této události musela povinně účastnit. Zároveň jsme museli přijít ve ‚svazáckých‘ krojích. Vůbec se mi tam nechtělo být, projevy byly nudné a směšné. Pomalu jsme se vzdávali a odcházeli za lepší zábavou.*“

Pamětnice V. H. na událost vzpomíná takto: „*Všichni se slavnostního odhalení museli zúčastnit. Pracovala jsem na okresní finanční správě v České Lípě. Kanceláře jsme měli pár metrů od místa odhalení pomníku, takže jsme se na slavnostní odhalení dívali z oken.*“ Dále dodala: „*Pamatuji si, že plamenný projev měl Vasil Biľak. V okolí byl zastaven provoz. Na silnici stáli lidé. Slavnostní odhalení bylo v sobotu a dost lidí se chystalo jet na hřbitovy, jelikož se blížily dušičky. Účast však byla povinná. Do davu jsme jít nemuseli jen díky tomu, že jsme ředitele ukecali, že z oken kanceláří vše uvidíme lépe.*“ Dále se smíchem uvedla:

¹⁸⁰ KOZOJED, Petr. Pomník či zapomník?, *Městské noviny*, 28. 6. 2024, č. 6, s. 14.

¹⁸¹ Podstavec pod Leninovou sochou vydal ukrytý vzkaz z časů bývalého režimu, *Městské noviny*, 28. 6. 2024, č. 6, s. 11.

„Jednoho rána, když jsem šla do práce, byla socha Lenina s batohem. Někdo mu ho asi během noci nasadil. Také se mu říkalo stopař, protože stál na kraji silnice a každý, kdo z města odjížděl nebo do něj přijížděl, si ho nemohl nevšimnout.“

Závěr

Pomníky jako součást veřejného prostoru představují nejen sochy či architektonická díla, ale především jsou významnými nositeli ideologických poselství své doby. V období komunistického režimu v Československu se staly nástrojem propagandy. Vládnoucí režim pomocí pomníků obsazoval veřejný prostor. Byly výrazem snahy politické moci ukotvit svou přítomnost i budoucnost tím, že byly zasazeny přímo do každodenního života lidí. Někteří lidé je mohli ve veřejném prostoru vnímat více, někteří si jich ani nepovšimli. V této práci jsem se zaměřila na tři konkrétní pomníky komunistických prominentů: pomník J. V. Stalina ve Cvikově, pomník Klementa Gottwalda v České Lípě a V. I. Lenina v České Lípě. Každý z těchto pomníků vznikl v odlišné době, a práce tak mimo jiné nabízí možnost sledovat proměny v ideologických preferencích a estetických strategiích.

Jak se ukázalo, proces vzniku pomníku, význam a vnímání veřejností se v průběhu času měnilo. Od slavnostního odhalení se pomník mohl snadno stát terčem kritiky. Důvody k tomu mohly být jednak ze strany samotné vládnoucí moci, která změnila svůj ideologický postoj, tak ze strany veřejnosti. Veřejnost mohla pomníky vnímat jako nežádoucí připomínku režimu, s nímž se neztotožňovala, nebo je často odmítala také kvůli jejich estetickému ztvárnění. Na estetické záležitosti (a další) později dohlížely státní mechanismy. Rané pomníky jako například pomník J. V. Stalina ve Cvikově (odhalen 1948), však ještě vznikaly mimo státní kontrolu. Naproti tomu pomník V. I. Lenina v České Lípě (odhalen 1987) vznikl pod přísnou kontrolou Ideové rady pro pomníky a památníky a orgánů ÚV KSČ.

Pomník J. V. Stalina ve Cvikově byl prvním odhaleným pomníkem J. V. Stalina ve veřejném prostoru v Československu. Vznikl z popudu místních komunistů. Výstavba pomníku byla spojena s mimořádným organizačním, finančním i ideologickým úsilím, jež zasáhlo obyvatelstvo Cvikova (včetně jeho širokého okolí), které bylo dobovou rétorikou vyzýváno k aktivní podpoře a účasti. Slavnostní poklep na základní kámen, oslavy spojené s odhalením pomníku, návštěva státních a stranických špiček se stali příležitostmi k prosazování nové ideologie státu. Tento pomník však postupně vzbudil kritiku jak z hlediska uměleckého ztvárnění, tak i z hlediska změny v ideologii (kritika kultu osobnosti). Stalinův pomník byl nakonec v roce 1961 nahrazen pomníkem Rudé armády.

V případě pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě se mi nepodařilo dohledat podrobnosti o samotném procesu jeho vzniku, a to především kvůli nedostatku dostupných pramenů. Přesto se mi podařilo rekonstruovat průběh jeho slavnostního odhalení a následný „život“ ve veřejném prostoru. Ten zahrnoval nejen pravidelné politické manifestace, pietní akty a oficiální ceremonie, ale také průběžnou údržbu a opravy. Vlivem exhalací a působení času pomník postupně chátral. Po roce 1989 byl odstraněn z veřejného prostoru a přemístěn do areálu podniku, před nímž do té doby stál.

Pomník V. I. Lenina v České Lípě byl jedním z posledních odhalených v Československu. Šlo o pečlivě naplánovaný projekt, na němž se podílel nejen Ústřední výbor KSČ, ale i krajské, a především místní orgány. Z pohledu tehdejší státní moci nešlo jen o uctění Leninovy osoby, ale o výraz loajality k Sovětskému svazu. Tento pomník měl sloužit jako významný kulturní bod veřejného prostoru. Jeho vznik byl výsledkem komplexního procesu, v němž se propojila stranická vůle, umělecké záměry, administrativní schvalování i nemalé finanční náklady. K jeho odhalení došlo v říjnu 1987. Z výpovědí pamětníků lze usuzovat, že to pro běžné obyvatelstvo byla záležitost spíše obtěžující. Skutečnost, že byl pomník instalován pouhé dva roky před pádem komunistického režimu, jen podtrhuje kontrast mezi oficiální rétorikou a blížící se společenskou změnou. Dnes se pomník nachází ve skladu technických služeb města.

Mým cílem bylo zmapovat procesy vzniku, vývoje a osudu těchto pomníků na území dnešního okresu Česká Lípa. Velkou část tohoto cíle se mi podařilo naplnit. Během práce jsem narazila na některé překážky, zejména v podobě nedostatku archivních pramenů, což se nejvíce projevilo v případě pomníku Klementa Gottwalda. Věřím však, že v budoucnu budou objeveny další materiály, které rozšíří poznání nejen mé, ale i dalších badatelů, kteří se budou tímto tématem zabývat.

Seznam zkratek

CV, CZV - Celozávodní výbor

ČSM – Československý svaz mládeže

JSČZ – Jednotný svaz českých zemědělců

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

KNV – Krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

MNV – Místní národní výbor

NA – Národní archiv

NF – Národní fronta Čechů a Slováků

ONV – Okresní národní výbor

OOR – Okresní odborová rada

OV – Okresní výbor

ROH – Revoluční odborové hnutí

SČM – Svaz české mládeže

SČSP - Svaz československo-sovětského přátelství

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SOkA – Státní okresní archiv

SPB - Svaz protifašistických bojovníků

SSM – Socialistický svaz mládeže

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

ÚV – Ústřední výbor

ZV – Závodní výbor

ZNV – Zemský národní výbor

Seznam pramenů a literatury

Prameny

NA, fond MK ČSR/ČR

NA, fond Svazarm – ústřední výbor, Praha

NA ČR, fond ÚPV – běžná spisovna

SOkA Česká Lípa, fond KSČ – okresní výbor, Česká Lípa

SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Cvikov

SOkA Česká Lípa, fond Městský národní výbor Česká Lípa

SOkA Česká Lípa, fond ONV Česká Lípa po roce 1960

SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa

Dobový tisk

Cesta míru: týdeník Krajského výboru Komunistické strany Československa v Liberci, Liberec: KV KSČ, roč. 5.

Českolipský nástup: týdeník OV KSČ a rady ONV v České Lípě, Česká Lípa: ONV.

Českolipský Tatrovák: závodní časopis Vagónky Tatra n. p., závod Kl. Gottwalda, Česká Lípa: CV KSČ Vagónky Tatra, roč. 1 (1960), roč. 2 (1961).

Nástup: orgán OV KSČ a rady ONV v České Lípě, Česká Lípa: ONV, roč. 12 (1961), roč. 17 (1966).

Průboj: krajský týdeník KSČ Ústeckého kraje, Ústí nad Labem: KV KSČ, roč. 39 (1987).

Stráž severu: deník Národní fronty v českém pohraničí, Liberec: Akční výbor Národní fronty v Liberci, roč. 4 (1948).

Literatura

50 let vagónky Tatra Česká Lípa: 1918 – 1968, Praha: Nakladatelství dopravy a spojů, 1968.

ADAMOVIČ, Jiří; BLAŽKOVÁ, Jana; ĎURČANSKÝ, Marek; HONCŮ, Miroslav; KOLKA, Miroslav et al. *Česká Lípa: město na Ploučnici*, Česká Lípa: Město Česká Lípa, 2018.

BAČA, Dalibor; BARTLOVÁ, Milena; GEBAUER, Kurt; HENDRYCH, Jakub; JANDA, Petr et al. BARTLOVÁ, Anežka (ed.), *Manuál Monumentu*, V Praze: UMPRUM, 2016.

BROŽKOVÁ, Libuše; BUŽGOVÁ, Eva; DEDEČKOVÁ, Oľga; DIVIŠ, Vladimír; DVOŘÁK, Jan et al. *10 let Československé lidově demokratické republiky ve výtvarném umění*, Praha: Ústřední svaz čs. výtvarných umělců, 1955.

HOFMAN, Marek; KAČEROVÁ, Jana a ŠVÁCHA, Filip. Českolipská vagónka, In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska; Státní okresní archiv Česká Lípa; Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, 2021, roč. 30.

HOJDA, Zdeněk a POKORNÝ, Jiří. *Pomníky a zapomněny*, vyd. 2. Praha: Paseka, 1997.

KESSLER, Vojtěch. *Paměť v kameni: druhý život válečných pomníků*, Práce Historického ústavu AV ČR, Řada A, Monographia, Praha: Historický ústav, 2017.

NÁLEVKA, Vladimír. *Studená válka, Dějiny do kapsy*, Praha: Triton, 2003.

NORA, Pierre. *Mezi pamětí a historií: problematika míst*, In: MAYER, Françoise – BENSA, Alban – HUBINGER, Václav(eds.): *Antologie francouzských společenských věd: město*, Praha, 1996.

Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopedie obecných vědomostí, Díl dvacátý, Praha: J. Otto, 1903.

PANÁČEK, Jaroslav. Český sochař Jan Komárek (1904-1965), In: *Bezděz: vlastivědný sborník Českolipska*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska; Státní okresní archiv Česká Lípa; Vlastivědné muzeum a galerie Česká Lípa, 2017, roč. 26.

PANÁČEK, Michal; RÁDL, Michal; ŠVÁCHA, Filip a VLČEK, Tomáš. *Ztracené květy: plastiky a umělecká díla druhé poloviny 20. století ve veřejném prostoru v České Lípě*, Česká Lípa: Vlastivědný spolek Českolipska, 2019.

PEŠA, Vladimír; PANÁČEK, Jaroslav; SMEJKAL, Ladislav; VLČEK, Tomáš; HONCŮ, Miroslav et al. *Cvikov: město na úpatí Lužických hor*, Cvikov: Město Cvikov, 2018.

SOVADINA, Miloslav. *Správní vývoj okresu Česká Lípa od roku 1848 do roku 1990*, Historická vlastivěda Českolipska, Česká Lípa: Státní okresní archiv, 1998.

ŠINDELÁŘ, Jan. Katalog k výstavě „*Proměny rudého panteonu, Pomníky osobností komunistického režimu v průběhu času*“ v Retromuseu Cheb v termínu 20. 3.–7. 9. 2025, Galerie výtvarného umění, 2025.

Periodika

KOZOJED, Petr. Pomník či zapomník?, *Městské noviny*, Česká Lípa: Městský úřad, č. 6 (2024), s. 14.

Podstavec pod Leninovou sochou vydal ukrytý vzkaz z časů bývalého režimu, *Městské noviny*, Česká Lípa: Městský úřad, č. 6 (2024), s. 11.

ŠINDELÁŘ, Jan. Leninovy pomníky v Československu, *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury*, Praha: Lidové noviny, říjen 2017, s. 33.

ŠINDELÁŘ, Jan. Největší muž naší doby, Porybný i Fronta na maso: Stalinovy pomníky v Československu, *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury*, Praha: Lidové noviny, únor 2019, s. 35.

ŠINDELÁŘ, Jan. Pražský pomník Klementa Gottwalda, *Paměť a dějiny: revue pro studium totalitních režimů*, Praha: Odbor archiv bezpečnostních složek Ministerstva vnitra České republiky, únor 2019, s. 38–39.

ŠINDELÁŘ, Jan. „Z dobrého truhláře stal se ještě lepší betonář“: Gottwaldovy sochy a pomníky v Československu, *Dějiny a současnost: historicko-vlastivědná revue*

Československé společnosti pro šíření politických a vědeckých znalostí a ministerstva školství a kultury, Praha: Lidové noviny, únor 2018, s. 37.

Zpravodaj města Cvikova, Cvikov: Městský úřad, červenec – srpen 2004, roč. 32, s. 9–10.

Internetové zdroje

Pomník Klementa Gottwalda – kulturní památka, *Památkový katalog*, Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/pravni-ochrana/pomnik-klementa-gottwalda-129973>. [24. 3. 2025].

Sídlo Okresního výboru KSČ, *Památkový katalog*, Dostupné z: <https://pamatkovykatalog.cz/sidlo-okresniho-vyboru-ksc-15721565>. [cit. 5. 3. 2025].

Zdroje obrázků

Osobní archiv autorky

Osobní archiv Jana Šindeláře

Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

SOKA Česká Lípa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 239, složka: *Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození*.

SOKA Česká Lípa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 396, *Album fotografií*.

SOKA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, *Kronika 1960-1964*.

SOKA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, inv. č. 5, *Socha Klementa Gottwalda*.

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázková příloha

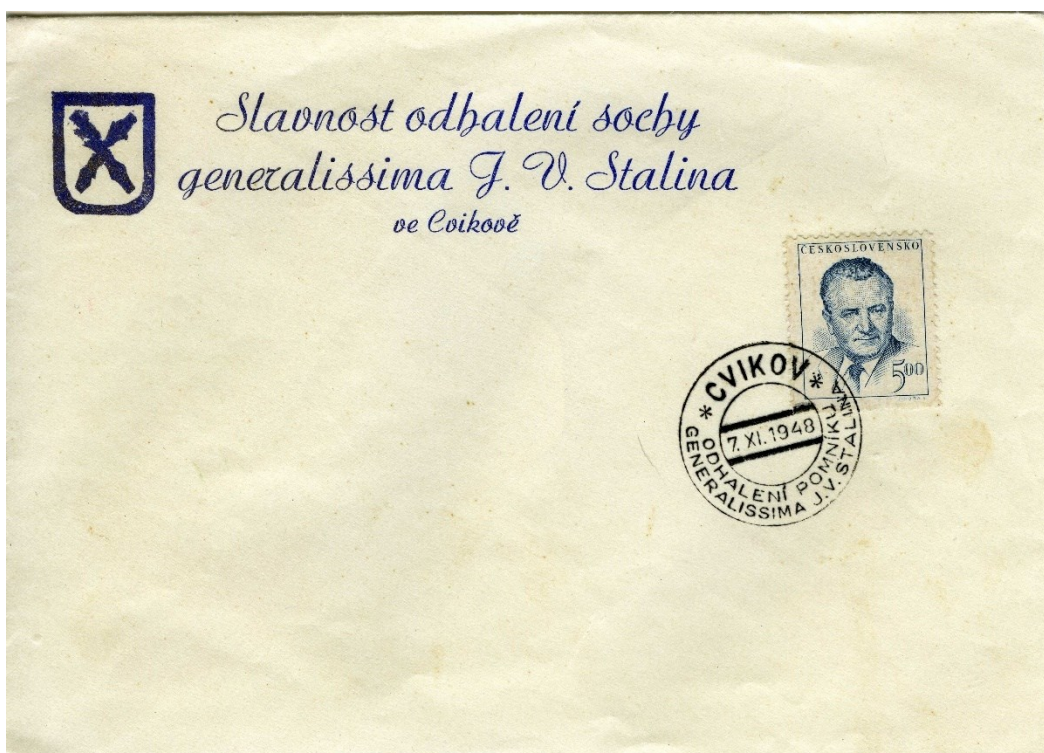
Obrázek 1 Model pomníku J. V. Stalina od Jana Komárka – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 2 Plaketa s reliéfem portrétu J. V. Stalina a textem od Jana Komárka – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lipě

Obrázek 3 Pomník J. V. Stalina ve Cvikově – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 4 Obálka k slavnosti odhalení – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

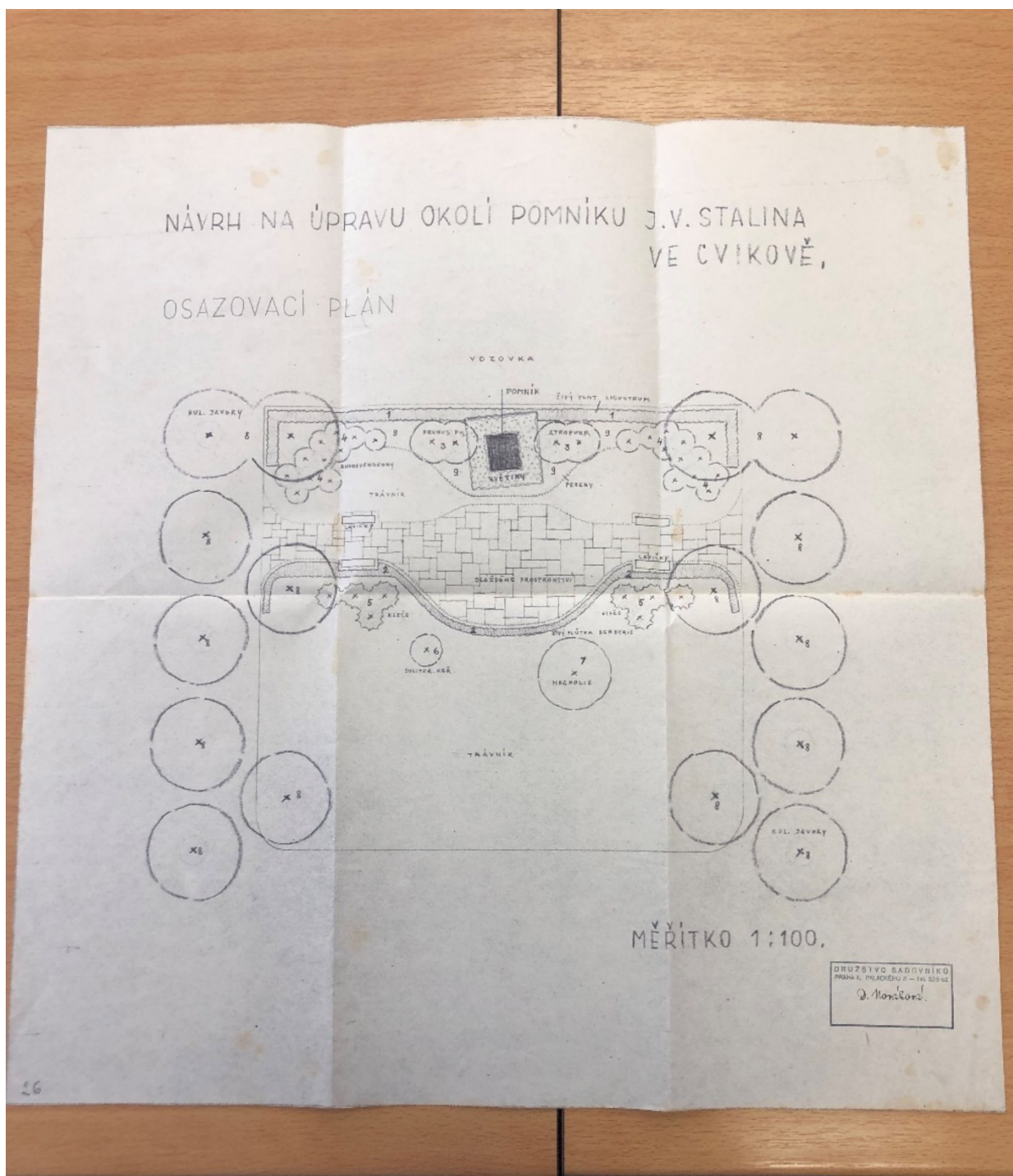
Obrázek 5 Stalinovo náměstí ve Cvikově – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 6 Stalinovo náměstí ve Cvikově – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

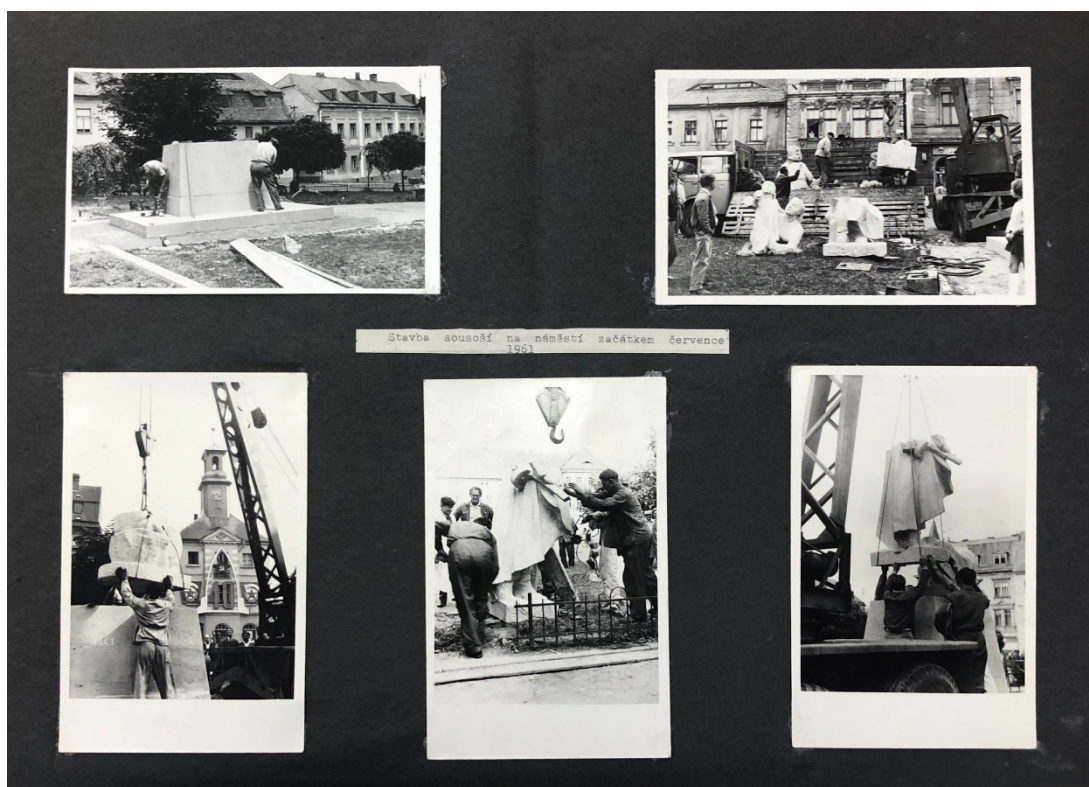
Obrázek 7 Pomník J. V. Stalina ve Cvikově a kladení věnců – SOkA Česká Lípa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 396, Album fotografií

Obrázek 8 Návrh na sadovou úpravu náměstí kolem pomníku J. V. Stalina, nerealizováno – SOKA Česká Lipa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 239, složka: Socha J. V. Stalina na náměstí – zřízení, odstranění. Sousoší osvobození

Obrázek 9 Model k návrhu na pomník Rudé armády ve Cvikově od Jana Komárka – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 10 Stavba sousoší na náměstí začátkem července 1961 – SOKA Česká Lípa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 396, Album fotografií

Obrázek 11 Odhalení pomníku Rudé armádě – osvoboditelce – SOKA Česká Lípa, f. MěNV Cvikov, inv. č. 396, Album fotografií

Obrázek 12 Odhalení půlfigury Klementa Gottwalda v České Lipě – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 13 Podstavec pro pomník Klementa Gottwalda – SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, inv. č. 5, Socha Klementa Gottwalda

Obrázek 14 Socha Klementa Gottwalda před dokončením – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 15 Odhalení pomníku Klementa Gottwalda v České Lípě – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 16 Pamětní odznak – Osobní archiv Jana Šindeláře

Obrázek 17 K odhalení pomníku v kronice podniku – SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, Kronika 1960-1964

Obrázek 18 Pomník Klementa Gottwalda před podnikem – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 19 Kladení věnců k pomníku 1963 – SOkA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, Kronika 1960-1964

Obrázek 20 Barevná fotografie pomníku, pravděpodobně 1961 – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 21 Pomník před opravou 1979 – SOKA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lipa – nezpracováno, inv. č. 5, Socha Klementa Gottwalda

Obrázek 22 Pomník po opravě 1979 – SOKA Most, fond Vagónka, k. p., Česká Lípa – nezpracováno, inv. č. 5, Socha Klementa Gottwalda

Obrázek 23 Pomník po opravě na konci října 1982 – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 24 Odstranění pomníku – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 25 Odstranění pomníku – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 26 Pomník ve skladu podniku 2019 – Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě

Obrázek 27 Neodhalený pomník V. I. Lenina v České Lípě – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 28 Skládání pionýrského slibu před pomníkem – Osobní archiv Jiřího Kratochvíla

Obrázek 29 Pomník V. I. Lenina ve skladu (listopad 2024) – Osobní archiv autorky

Obrázek 30 Pomník V. I. Lenina ve skladu (listopad 2024) – Osobní archiv autorky

Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence

Nástroje umělé inteligenci v této práci byly využity pouze jako pomoc při překladu Abstraktu z českého do anglického jazyka. V minimálním měřítku byla umělá inteligence využita k hledání synonym a korektuře.